

АКЦИОНИ ПЛАН

ЗА ИМПЛЕМЕНТАЦИЈУ СОФИЈСКЕ ДЕКЛАРАЦИЈЕ
О ЗЕЛЕНОМ ПЛАНУ ЗА ЗАПАДНИ БАЛКАН
2021.-2030.

САДРЖАЈ

УВОД	3	МАПА ПУТА ЗА ОДРЖИВУ ПОЉОПРИВРЕДУ	25
ОРГАНИЗАЦИЈА / СТРУКТУРА АКЦИОНОГ ПЛАНА	4	Први део: Постојећи изазови на Западном Балкану	25
1. ДЕО – АКЦИОНИ ПЛАН ЗА ИМПЛЕМЕНТАЦИЈУ СОФИЈСКЕ ДЕКЛАРАЦИЈЕ	5	Други део: Пут напретка	25
ДЕКАРБЕНИЗАЦИЈА	5	МАПА ПУТА ЗА ЗАШТИТУ ПРИРОДЕ И БИОЛОШКУ РАЗНОВРСНОСТ	28
ЦИРКУЛАРНА ЕКОНОМИЈА	8	Први део: Постојећи изазови на Западном Балкану	28
СМАЊЕЊЕ ЗАГАЂЕЊА	9	Други део: Пут напретка	29
ОДРЖИВА ПОЉОПРИВРЕДА	10	3. ДЕО – УПРАВА, СИСТЕМАТСКО ПРАЂЕЊЕ, ИЗВЕШТАВАЊЕ И ОСТАЛИ	
ЗАШТИТА ПРИРОДЕ И БИОЛОШКЕ РАЗНОВРСНОСТИ	11	МЕХАНИЗМИ ЗА ПОДРШКУ ИМПЛЕМЕНТАЦИЈИ СОФИЈСКЕ ДЕКЛАРАЦИЈЕ	32
2. ДЕО – МАПЕ ПУТА ЗА ИМПЛЕМЕНТАЦИЈУ	12	УПРАВА	32
МАПА ПУТА ЗА КЛИМАТСКУ АКЦИЈУ	12	УЧЕШЋЕ ЦИВИЛНОГ ДРУШТВА	35
Први део: Постојећи изазови на Западном Балкану	12	УЧЕШЋЕ ЛОКАЛНИХ САМОУПРАВА	36
Други део: Пут напретка	13	ДОНАТОРСКА КООРДИНАЦИОНА ПЛАТФОРМА И ФИНАНСИРАЊЕ ЗПЗБ	37
ЕНЕРГЕТСКА МАПА ПУТА	14	УЧЕШЋЕ ПОСЛОВНЕ ЗАЈЕДНИЦЕ, ОМЛАДИНЕ И РАЊИВИХ ГРУПА,	
Први део: Постојећи изазови на Западном Балкану	14	УКЉУЧУЈУЋИ И РОМЕ	38
Други део: Пут напретка	15	СИСТЕМ СИСТЕМАТСКОГ ПРАЂЕЊА	39
МАПА ПУТА ЗА ОДРЖИВИ ТРАНСПОРТ	16	ПОКАЗАТЕЉИ	40
Први део: Постојећи изазови на Западном Балкану	16	ИЗВЕШТАВАЊЕ	43
Други део: Пут напретка	16	КОМУНИКАЦИЈА, ПОДИЗАЊЕ СВЕСТИ И УЧЕШЋЕ ГРАЂАНА	43
МАПА ПУТА ЦИРКУЛАРНЕ ЕКОНОМИЈЕ	18	СКРАЂЕНИЦЕ	45
Први део: Постојећи изазови на Западном Балкану	18		
Други део: Пут напретка	19		
МАПА ПУТА ЗА СМАЊЕЊЕ ЗАГАЂЕЊА	21		
Први део: Постојећи изазови на Западном Балкану	21		
Други део: Пут напретка	22		

УВОД

Овај Акциони план представља један од резултата Софијске декларације о Зеленом плану за Западни Балкан (ЗПЗБ) и користи се као алат за управљање његовом имплементацијом. Он садржи парадигму “прелазак са речи на дела” наводећи конкретне кораке и организације за подршку, као и дефинисањем индикативног временског оквира за сваку применљиву меру. Акциони план утврђује оквир за координирање и подршку његовој правилној имплементацији и систематском праћењу напретка у том погледу. Тај Самит у Софији је представљао кључни догађај за регион Западног Балкана који треба да оживи помак у парадигми развоја и да потпомогне овом региону да предузме важну трансформацију и да правилно и благовремено започне решавање растућих проблема у погледу животне средине и климатских изазова стављајући одрживи развој, ефикасност ресурса, заштиту природе и климатску акцију у средиште свих привредних активности и да претвори те изазове у повољне прилике.

Припремљен у процесу широких консултација које је координисао Савет за регионалну сарадњу (СРС), овај Акциони план (АП) је разрађен следећи приступ одоздо на горе, који је укључивао власти из економија Западног Балкана (ЗБ), релевантне регионалне организације активне у областима практичних политика покривених планом ЗПЗБ, међународне финансијске институције (МФИ), организације цивилног друштва (ОЦД) и остале партнере. Европска комисија (ЕК), Генерални директорат за суседство и преговоре о проширењу (DG NEAR) је такође одиграо пресудну улогу у координисању активности и обезбеђивању доприноса од експерата за све области кроз консултације са ресорним Генералним директоратима (ГД). Овај партиципаторни приступ је омогућио конструктивне доприносе од разних заинтересованих страна, подржавајући начело регионалног власништва које је допринело његовом квалитету кроз утицање на различите перспективе и доношење хетерогеног знања и искуства.

Овај документ покрива период од 2021. до 2030. године и осмишљен је да се периодично ревидира према потребама и новим приоритетима, без снижавања нивоа амбиција. Биће потребно да свако продужавање ових индикативних временских оквира буде правно утемељено. Десетогодишња перспектива овог Акционог плана омогућава његово усклађивање са најважнијим крајњим циљевима међународних и европских практичних политика, као што су Циљеви одрживог развоја (ЦОР) Уједињених нација (УН), Оквир енергетске и климатске политике ЕУ за 2030, Стратегија биолошке разноврсности ЕУ до 2030, Стратегија “од фарме до виљушке” ЕУ, Циркуларна економија и Акциони планови за нулто загађење. Акциони план ће бити ревидиран двапут: до краја 2024. и до краја 2027, користећи исти консултативни процес са властима Западног Балкана и партнерским регионалним организацијама, при чему ће се анализирати постигнути напредак у односу на крајње циљеве АП.

У овом Акционом плану је дат кратак приказ оквира за његову координацију и мониторинг (систематско праћење), док је главна одговорност за његову реализацију на властима Западног Балкана које следе међусекторску и међуинституционалну сарадњу. Овај Акциони план узима у обзир главне политичке процесе, међународне оквира и споразуме, најновије развоје догађаја у практичним политикама и посебно законодавна и незаконодавна акта која су усвојена на нивоу ЕУ. Ово укључује Европски зелени договор (ЕЗД) (Климатски оквир ЕУ, Стратегију биолошке разноврсности ЕУ, Стратегију “од фарме до виљушке” ЕУ, Спремни за (климатски) пакет 55%, Акциони план за нулто загађење итд.), енергетске и климатске крајње циљеве/амбиције Западног Балкана за 2030. године у складу са посредним климатским циљевима ЕУ, како би се смањиле емисије гасова са ефектом стаклене баште (GHG) за најмање 55%, као и многе друге.

ОРГАНИЗАЦИЈА / СТРУКТУРА АКЦИОНОГ ПЛАНА

Акциони план је структурисан тако да одражава седам компоненти Софијске декларације (Климатску акцију, Енергетику, Транспорт, Циркуларну економију, Загађење, Одрживу пољопривреду и Заштиту природе и биолошке разноврсности) груписаних у пет стубова. Он обухвата мере за постизање 58 преузетих обавеза (крајњих циљева) из Софијске декларације заједно са прегледом главних регионалних координатора и осталих релевантних организација који доприносе неком одређеном крајњем циљу. За сваку меру, дефинисан је индикативни временски оквир за њену примену у консултацијама са регионалним координаторима и властима Западног Балкана.

Док први део овог АП садржи мере и рокове до којих ће се завршити одређена акција и који правни субјект ће је координисати и подржавати, други део представља детаљнији пут како ће се ово постићи кроз мапе пута за сваку компоненту. Те мапе пута описују регионалне акције и кораке које треба предузети, посредне крајње циљеве, потребне излазне резултате и друге елементе неопходне за покретање овог региона у правцу испуњавања преузетих обавеза које произилазе из Софијске декларације. Тих седам мапа пута су развили СРС и регионални координатори у блиској комуникацији са властима Западног Балкана, Европском комисијом и другим меродавним партнерима. Овај процес је био спроведен кроз низ консултација и редовних састанака Регионалне радне групе за животну средину (RRG Env) у њеном проширеном формату како би се обухватила друга ресорна министарства меродавна за реализацију ЗПЗБ. Ти путеви дефинисани у регионалним мапама пута представљају битне кораке у кретању у правцу еколошке и социјалне одрживости и такође ће допринети у помагању да се изврши оно што је договорено у Париском климатском споразуму кроз доприносе разних привредних сектора. Имплементација ових путева ће захтевати исправну приоритизацију и одређивање редоследа, допуњене усклађеним напорима од свих битних актера, као и снажну међусекторску сарадњу на нивоу економија и на регионалном нивоу.

За неометану реализацију овог Акционог плана ће бити потребна одговарајућа експертиза у свим областима одрживог развоја, заштите животне средине и климатских промена, техничка подршка, моћ одлучивања, солидна структура управљања, укључујући и свеобухватан и користан механизам систематског праћења како би се омогућила динамичка и разумљива провера напретка, да би се утврдиле потребе и интервенисало са корективним мерама или интензивирао напор. Стога, трећи део овог Акционог плана представља преглед управљања, механизма систематског праћења и извештавања, као и снопсис других структура које треба да се успоставе и покрену како би се олакшала имплементација, да би се обезбедио приступ вишеструких заинтересованих страна и вертикална координација, те да би се подржала неопходна размена знања и активности на подизању свести на различитим нивоима, укључујући и ниво локалне самоуправе. Имплементација Софијске декларације ће повлачити за собом огроман финансијски напор, док ће њен успех, у великој мери, зависити од адекватне финансијске подршке допуњене техничком помоћи и разменом знања. Стога трећи део такође садржи информације које се баве финансирањем овог АП и активностима за подршку координацији доступних финансијских извора.

Овај Акциони план је разрађен узимајући у обзир реалност овог региона и одређена кашњења у примени одговарајућих практичних политика ЕУ и процесу усклађивања. Он има за циљ да преокрене негативне праксе које погоршавају стање животне средине у овом региону, као и да трансформише све привредне секторе у складу са начелима зелене транзиције. На овај начин, овај ће документ олакшати регионални развој који задовољава потребе садашње и будућих генерација, док отвара нове економске могућности и осигурава убрзани раст који не штети животној средини.

1. ДЕО – АКЦИОНИ ПЛАН ЗА ИМПЛЕМЕНТАЦИЈУ СОФИЈСКЕ ДЕКЛАРАЦИЈЕ

У овом делу Акционог плана је утврђен индикативни временски оквир за сваку преузету обавезу из Софијске декларације и наведени су главни регионални координатори, организације за подршку (према потреби) и меродавне структуре. Тај временски распоред је разрађен за свих пет стубова који одражавају структуру ЗПЗБ: 1) Декарбонизацију, 2) Циркуларну економију, 3) Смањење загађења, 4) Одрживу пољопривреду, и 5) Заштиту природе и биолошке разноврсности.

ДЕКАРБЕНИЗАЦИЈА

Акција	Главни регионални координатор(и)	Индикативни временски оквир	Коментар
1. Усклађивање са Законом о клими ЕУ са визијом постизања климатске неутралности до 2050.	СРС, (+ СЕЗ треба да се потврди)	2025.	Непрекидно унапређивање до 2030.
2. Постављање далековидних енергетских и климатских циљева за 2030. годину	СЕЗ, ЕК	2022. (Наставља се)	На основу студије ЕК, НОД, LCDS и НЕКП; Посредне користи за смањење загађења ваздуха
3. Разрађивање и реализација интегрисаних Енергетских и климатских планова	СЕЗ, ЕК СЕЗ, ЕК	2022. (Наставља се)	На основу студије ЕК; Реализација до 2030.
4. Припремање и реализација стратегија прилагођавања на климатске промене	SRS	2028. (Наставља се)	На основу процеса NAP
5. Усклађивање са системом трговања емисијама ЕУ и/или увођење других инструмената за одређивање цена угљеника	СЕЗ (треба да се потврди)	2024. (Наставља се)	На основу одлуке о увођењу одређивања цена угљеника-дискусија о политици се наставља
6. Повећање повољних прилика за развијање решења заснованих на природи, како би се ублажиле и прилагодили на климатске промене	СРС, IUCN	2025.	Непрекидно унапређивање до 2030; Веза са Акцијом 54
7. Осигурање учешћа економија ЗБ у Европском климатском пакту или разматрање развоја неког сличног механизма	СРС	2022.	Непрекидно унапређивање до 2030.
8. Проверавање и ревидирање, по потреби, свег меродавног законодавства да би се подржала поступна декарбонизација енергетског сектора	СЕЗ, СРС	2023. (Наставља се)	Непрекидно унапређивање до 2030.
9. Припремање процене социоекономског утицаја декарбонизације на нивоу појединачне економије и региона	СРС	2022.	

Акција	Главни регионални координатор(и)	Индикативни временски оквир	Коментар
10. Приоритизација енергетске ефикасности и њено унапређење у свим секторима	СЕЗ, ССТЗ, СРС	Наставља се	Непрекидно унапређивање до 2030.
11. Транспоноване и пуно спровођење Директиве о енергетским перформансама зграда	СЕЗ	2023.	Непрекидно унапређивање до 2030.
12. Подржавање програма реновирања приватних и јавних зграда и осигурање одговарајућег финансирања	СЕЗ	Наставља се	Развој концепта ЕК се наставља; Непрекидно унапређивање до 2030.
13. Повећање удела обновљивих извора енергије и обезбеђење неопходних услова за инвестирање	СЕЗ	Наставља се	У току је ажурирање правне тековине (acquis); N.B: свако повећање сагоревања биомасе мора да се ради водећи рачуна о утицају на загађење ваздуха; Непрекидно унапређивање до 2030.
14. Смањење и поступно укидање субвенција за угаљ, стриктно поштујући правила о државној помоћи	СЕЗ	Наставља се	Да се назначи у плановима НЕКП; Посредне користи за чист ваздух
15. Осигурање учешћа у Регионима угља у иницијативи за Транзицију за Западни Балкан	СЕЗ	Наставља се	Посредне користи за чист ваздух од смањеног сагоревања угља
16. Разрада програма за бављење енергетским сиромаштвом и шема финансирања за реновирање домаћинства и обезбеђивање основних животних стандарда	СЕЗ	Наставља се 2024.	Непрекидно унапређивање до 2030.
17. Подржавање развоја паметне транспортне инфраструктуре, промовисање подстицања иновативних технологија (као што су транспорт без папира, вештачка интелигенција, издавање карата путницима за мултимодални превоз, мобилност као услуга, апликације за прелазе преко граница/међа, 5Г коридори итд.)	ССТЗ, СЕЗ	Наставља се	Важно за интегрисано планирање енергетике и инфраструктуре за транспорт/наплату; Непрекидно унапређивање до 2030.
18. Примена Регионалног акционог плана за Репорте железнице	ССТЗ	2023.	Изузето санирање инфраструктуре
19. Дефинисање железничког терета и транспортних коридора унутрашњих водних путева	ССТЗ	2027.	Мрежу коридора железничког терета ревидира ЕК
20. Дефинисање целокупне стратегије за пребацивање саобраћаја са путева на начине транспорта прихватљивије за животну средину	ССТЗ	2021.	Стратегију одрживе и паметне мобилности за ЗБ је припремио ССТЗ и представио Савету Министара ТСТ
21. Идентификовање техничких стандарда ЕУ и осигурање њихове примене и дигитализације свих видова транспорта	ССТЗ	2030.	Непрекидно унапређивање до 2030.

Акција	Главни регионални координатор(и)	Индикативни временски оквир	Коментар
22. Примењивање Акционог плана за Регионално олакшање транспорта	ССТЗ	2023.	
23. Примењивање Акционог плана за Регионалну безбедност на путевима	ССТЗ	2022.	
24. Примењивање Акционог плана за Путеве	ССТЗ	2024.	
25. Разрада и реализација планова отпорности на климатске промене за транспортне мреже економија Западног Балкана	ССТЗ, СРС	2022.	Веза са Климатском акцијом
26. Промовисање припреме и реализације Планава одрживе урбане мобилности за урбана подручја на Западном Балкану	ССТЗ, СРС (кроз Самит ЛСУ)	2025.	Користи од чистог ваздуха; Снажна промоција до 2025, Реализација треба да уследи.
27. Дефинисање одрживих решења за мобилност на регионалном нивоу, укључујући и планове за употребу алтернативних горива	ССТЗ (инфраструктура за алт. горива), СЕЗ (испорука алт. горива), СРС	2024.	Користи од чистог ваздуха
27а. Дефинисање плана за распоређивање и изградњу станица за пуњење електричном енергијом за електрична возила	ССТЗ	2022.	
28. Повећање регионалне сарадње у области развоја инфраструктуре за алтернативна горива	ССТЗ, СРС	2023.	Користи од чистог ваздуха

ЦИРКУЛАРНА ЕКОНОМИЈА

Акција	Главни регионални координатор(и)	Индикативни временски оквир	Коментар
29. Унапређивање одрживости примарне производње сировина	СРС	2030.	Непрекидно унапређивање до 2030.
30. Примењивање приступа индустријских екосистема, како би се постигао избалансиран економски опоравак одржив у погледу животне средине	СРС	2025.	Кроз интеграцију крајњих циљева нове Индустријске стратегије за Европу
31. Разрађивање стратегија циркуларне економије посматрајући целокупан животни циклус производа	СРС	2023.	Стратегије широм економија да се припреме до краја 2023; Економије Западног Балкана развијају/развиле су Мапу пута Циркуларне економије
32. Постизање даљег напретка у изградњи и одржавању инфраструктуре за управљање отпадом за градове и регионе	СРС	2025.	Постигнут напредак треба да се саопшти до 2025; Непрекидно унапређивање до 2030.
33. Осмишљавање и реализација иницијатива усмерених на потрошаче за подизање свести грађана о спречавању стварања отпада, засебном прикупљању и одрживој потрошњи	СРС	2022.	Регионалну кампању треба да лансира СРС
34. Закључивање и реализација регионалног споразума о спречавању загађења пластиком, укључујући и конкретно започињање решавања приоритетног питања морског отпада	ЕЕРПА, СРС	2022.	ЕЕРПА може да започне овај процес разрадом регионалног споразума о морском отпаду, али услед ограниченог временског оквира овог пројекта (до септ. 2022.), он највероватније неће моћи да доживи своју финализацију; Веза са Акцијама 43 и 52
35. Даља реализација Стратегија паметне специјализације, агенде трансформације базиране на местима, вођене иновацијама, за одрживост	СРС	2024.	Веза са иницијативом за Заједничко регионално тржиште (ЗРТ)

СМАЊЕЊЕ ЗАГАЂЕЊА

Акција	Главни регионални координатор(и)	Индикативни временски оквир	Коментар
36. Финализирање процеса ратификације Конвенције о прекограничном загађењу ваздуха на великим удаљеностима и њених протокола	СРС	2025.	Економије ЗБ усвојиле планове смањења емисија у оквиру Енергетске Заједнице; преузете обавезе за смањење емисија треба да се утврде
36а. Подржавање моделирања како би се утврдиле преузете обавезе за смањење емисија широм економија за пет главних загађујућих материја обухваћених Директивом NEC и Готенбуршким протоколом по Конвенцији о прекограничном загађењу ваздуха на великим удаљеностима	СРС	2025.	Мogućност укључивања тима за моделирање ЗИЦ
37. Разрада и реализација Стратегија за квалитет ваздуха	СРС, СЕЗ	2030.	Неке економије ЗБ разрадиле ту стратегију у оквиру својих стратегија за животну средину; Реализација – после 2030.
37а. Повећање преузимања Најбољих доступних техника у складу са Директивом о индустријским емисијама	СРС, СЕЗ	2030.	
38. Утврђивање адекватног система систематског праћења квалитета ваздуха, укључујући и кроз акредитацију мрежа за систематско праћење квалитета ваздуха	СРС, СЕЗ	2025.	Разрада регионалног система за осигурање квалитета
39. Примена меродавне правне тековине (<i>acquis</i>) ЕУ која се односи на воду (Оквирна директива о водама, Директива о прећишћавању урбаних отпадних вода и Директива о нитратима)	СРС	2027.**	У складу са коначним роком за WFD
40. Модернизација инфраструктуре за систематско праћење воде и достизање доброг статуса за сва водна тела	СРС	2030.**	Непрекидно унапређивање до 2030.
41. Изградња неопходне инфраструктуре за пречишћавање отпадних вода	СРС	2030.**	Непрекидно унапређивање до 2030.
42. Интегрисање заштите земљишта у остале области практичних политика и успостављање регионалног партнерства за земљиште, како би се унапредила размена знања и идентификовали примери најбољих пракси за заштиту земљишта од загађења и деградације	СРС, СРГ РРР	2024.	Следи рокове из Акционог плана ЕУ за нулто загађење
43. Припрема и потписивање регионалних споразума о прекограничном загађењу ваздуха и воде	СРС	2023.	Веза са Акцијама 34 и 52

** Временски след реализације Активности 39, 40 и 41 би могао даље да се одреди за економије Западног Балкана у оквиру преговора или процеса проширења.

ОДРЖИВА ПОЉОПРИВРЕДА

Акција	Главни регионални координатор(и)	Индикативни временски оквир	Коментар
44. Усклађивање сектора агро-прехранбене и примарне производње са стандарима ЕУ за безбедност хране, здравље и добробит биљака и животиња и животну средину, и започињање решавања отпадних вода, стајњака и управљања отпадом	СРГ РРР	2026.	Непрекидно унапређивање до 2030.
45. Јачање званичне санитарне контроле дуж читавог ланца исхране и побољшавање следивости и етикетања прехранбених производа	СРГ РРР	2027.	Непрекидно унапређивање до 2030.
46. Промовисање прихватљиве за животну средину (нулто загађење) и органске пољопривредне производње и смањења синтетичких хемијских производа који се користе у производњи хране	СРГ РРР	2026.	Непрекидно унапређивање до 2030.
47. Сарадња са научним, образовним, пословним и пољопривредним холдинзима како би се олакшао прелазак на иновативне и технологије и методе пољопривредне производње прихватљиве за животну средину	СРГ РРР	2026.	Непрекидно унапређивање до 2030.
48. Осмишљавање акција за смањење отпада у руралним и обалним подручјима	СРГ РРР	2030.	Управљање отпадом захтева обимна финансијска средства за примену и/или реализацију циљних мера
49. Интензивирање напора за одрживи развој руралних подручја са реализацијом LEADER	СРГ РРР	2026.	Непрекидно унапређивање до 2030.
50. Подржавање инвестиција у производњу ел. енергије помоћу обновљивих извора и технологије, као и мера за смањења емисија гасова са ефектом стаклене баште и прилагођавање на климатске промене у пољопривреди	СРГ РРР, СЕЗ	2027.	Непрекидно унапређивање до 2030.

ЗАШТИТА ПРИРОДЕ И БИОЛОШКЕ РАЗНОВРСНОСТИ

Акција	Главни регионални координатор(и)	Индикативни временски оквир	Коментар
51. Разрада и примена Стратешког плана биолошке разноврсности Западног Балкана за 2030.	IUCN, CPC	2021-2030.	Реализација до 2030.
51a. Разрада Извештаја о биолошкој разноврсности Западног Балкана	IUCN	2021-2022.	Консултације са властима ЗБ, ОЦД и међунар. организацијама
51b. Разрада Стратешког плана биолошке разноврсности Западног Балкана	IUCN	2022-2024.	Консултације са властима ЗБ, ОЦД и међунар. организацијама
52. Припрема планова заштите и обнове природе, укључујући и за морска подручја	IUCN, CPC, EPPA	2022-2024.	Широке консултације са ЗБ и међународним организацијама; Веза са Акцијама 34 и 43
53. Разрада и реализација Плана обнове шумских предела Западног Балкана	IUCN, CPC	2021-2030.	Реализација до 2030.
53a. Припрема Извештаја о процени прилика за обнову	IUCN	2021-2022.	Консултације са властима ЗБ, ОЦД и међунар. организацијама
53b. Припрема Плана обнове шумских предела (укључујући и финансијски план)	IUCN	2022-2024.	Консултације са властима ЗБ, ОЦД и међунар. организацијама
54. Анализирање Решења за користи од биолошке разноврсности заснованих на природи и прилика за њихову интеграцију у развој климатских и других планова	IUCN, CPC	2021-2023.	Веза са Акцијом 6
54a. Извештавање о климатским променама и везама биодиверзитета	IUCN	2021-2022.	
55. Јачање механизма за регионалну сарадњу и стратешко планирање за очување биолошке разноврсности и реализацију преузетих обавеза по Конвенцији о биолошкој разноврсности	IUCN, CPC	2021-2030.	Укључује друге споразуме везане за биолошку разноврсност; Непрекидно унапређивање до 2030.
56. Јачање бављења Конвенцијом Уједињених нација из Рија (и синергијом између њих три), и удруживање напора на припреми регионалног става о глобалном оквиру за биодиверзитет након 2020.	IUCN, CPC	2021-2022.	Непрекидно унапређивање до 2030.
57. Успостављање Информационог система за биодиверзитет Западног Балкана за унапређење размене знања и доступности информација	IUCN, CPC	2021-2024.	Параметри и показатељи треба да се ускладе са онима које су утврдили ЕУ и CBD; Непрекидно унапређивање до 2030.
57a. Оквир за систематско праћење и оцењивање биодиверзитета	IUCN, CPC	2021-2024.	
58. Развој Зелених инфраструктура и могућност повезивања екосистема	CPC, EPPA, IUCN	2022-2023.	Непрекидно унапређивање до 2030.

2. ДЕО – МАПЕ ПУТА ЗА ИМПЛЕМЕНТАЦИЈУ

Тих седам мапа пута представљених у овом поглављу пружају стратешку оријентацију за Западни Балкан и смернице за то како покренути и одржавати процес испуњавања Преузетих обавеза из Софије у првој декади акције и установити солидне темеље за постизање климатске неутралности до 2050. Ове мапе пута су припремљене на основу најновијих развоја догађаја у оквиру ЕЗД и имајући у виду status quo у одређеним областима практичних политика у привредама Западног Балкана. Те мапе пута представљају операционализацију кључних мера које су договорили Лидери Западног Балкана у Софији и пружају детаљнија упутства о томе шта мора да се уради у смислу предузимања додатних мера, израђујући основне студије, прикупљајући податке, разрађујући стратешке визије и документе, успостављањем потребних структура, постављањем посредних циљева, јачањем сарадње итд. У следећих седам поглавља се наводе приоритети и неопходни кораци за олакшање процеса интегрисања крајњих циљева ЕЗД у практичну политику и правни оквир привреда у овом региону са циљем да се максимизира интензитет и експлоатација пуног потенцијала те предвиђене зелене транзиције у првим годинама имплементације.

Мапа пута за Климатску акцију

Први део: Постојећи изазови на Западном Балкану

Број датих гаранција којима се најављује постизање нула нето емисија гасова са ефектом стаклене баште током следеће три декаде глобално се повећава. Усвајањем Европског зеленог договора, ЕУ је одлучна да буде глобални лидер и да покреће

транзицију у правцу нула нето емисија, помажући и инспиришући остале да следе исти пут. Западни Балкан се придружио овој иницијативи потписујући Софијску декларацију о ЗПЗБ. Ова преузета обавеза наглашава потребу за дефинисањем јасног пута којим се истражују неопходне промене у разним привредним секторима како би се постигао овај амбициозни циљ до 2050. године. Највиши приоритет у региону Западног Балкана је да се хитно прилагоди практична политика у погледу климатских промена, одреде прелазни циљеви за климу (и енергетику) до 2030. године усклађени са повећаним амбицијама ЕУ, транспонују Спремни за (климатски) пакет 55% и Закон о клими ЕУ, да се изврши усклађивање са Стратејом ЕУ за прилагођавање на климатске промене, повећа употреба природних и вештачких складишта угљеника и осигура брза зелена трансформација свих привредних сектора са фокусом на оне који су угљенично интензивни.

Глобално, угаљ је био окосница економског развоја човечанства од почетка индустријске ере. Регион Западног Балкана није неки изузетак, са огромним уделом електричне енергије (око 70%) произведене у електранама на угаљ. Научни докази, климатске промене којима сви сведочимо, као и негативан утицај загађујућих материја у ваздуху на здравље, и краткорочно и дугорочно, потврђују да овај економски модел није дугорочно одржив и да ова негативна пракса треба да престане. Сагоревање угља проузрокује око 4.000 прераних смрти годишње на Западном Балкану, са трошковима, који се директно приписују здрављу и изгубљеној продуктивности, процењеним на око 11 милијарди евра годишње², укључујући и штету проузроковану у суседним државама чланицама (ДЧ) ЕУ. Међутим, напуштање технологија на које се економије Западног Балкана јако ослањају и прелазак са угља на обновљиве изворе енергије ће донети озбиљне

2 Извештај: Акција ЕУ везана за хронично загађење Западног Балкана угљем је јединствена прилика да се унапреде здравље и продуктивност, <https://caneurope.org/report-eu-action-on-western-balkans-chronic-coal-pollution-is-a-unique-opportunity-to-improve-health-and-productivity/>

социоекономске изазове које регион Западног Балкана мора да реши како би спречио нежељене последице, као што су незапосленост, економски поремећај, миграција радне снаге и други потенцијални негативни утицаји. Међутим, ова транзиција је јасно неопходна зарад људског здравља, животне средине и климе.

Да би омогућиле ову транзицију, економије Западног Балкана треба да дефинишу правно обавезујуће крајње циљеве са редоследом догађаја и путева, уз осигурање регулаторних и финансијских механизма и капацитета за имплементацију. Структурисани дијалози међу заинтересованим странама и циљним групама су један од главних предуслова за ефикасне и успешне климатске акције у региону Западног Балкана.

Други део: Пут напретка

Препознајући потребу да се мапира пут у правцу угљеничне неутралности до 2050, економије Западног Балкана треба да разраде и усвоје своје дугорочне стратегије развоја са ниским емисијама гасова са ефектом стаклене баште (дугорочне стратегије) у складу са одредбама Закона о клими ЕУ, Уредбе о управљању и другим елементима оквира практичне политике ЕУ везаног за климатске промене, и да их усвоје без даљег одлагања, а најкасније до 2025. године. Ове дугорочне стратегије треба да се фокусирају на декарбонизацију угљенично интензивних сектора (енергетику и транспорт) и да дефинишу циљеве широм економија за смањења емисија из свих видова превоза, зграда, пољопривреде, индустрије и сектора отпада.

Да би следиле пут за друштвено прихватљиво и праведно потупно укидање производње електричне енергије на угљ, власти Западног Балкана треба да оснују Комитет за декарбонизацију (КД) са мандатом да разради, до краја 2024. године, Акциони програм за постепено укидање угља (АПСР). Тај комитет треба да се састоји од разних заинтересованих страна из сфере политике, пословања, животне средине, укључујући и представнике погођених грана и компанија, синдиката

запослених и других заинтересованих страна. Тај Акциони програм (који треба да се усклади са Националним енергетским и климатским планом) треба да садржи мешавину инструмената и стратешку визију за поступно укидање производње електричне енергије на угљ, укључујући и кључне догађаје и рокове, са предлозима за неопходне правне, економске, социјалне и друге мере за спречавање и уклањање потенцијалних негативних утицаја. Ови документи треба да анализирају социјалне, енергетске и економске аспекте декарбонизације и да идентификују повољне прилике за решавање сукоба између енергетске безбедности, климатских крајњих циљева и социјалних елемената, укључујући и изгледе за отварање нових радних места и спречавање повећања трошкова електричне енергије и проблема погоршавања енергетског сиромаштва.

У току разраде АПСР, Комитети за декарбонизацију треба да узму у обзир и да процене потенцијалне утицаје Прекограничног механизма за прилагођавање угљеника (СВАМ) на конкурентност и свеукупну привредну активност за сваку економију Западног Балкана. Ове процене утицаја СВАМ треба да припреми КД до краја 2023. године и да их представи одговарајућим властима Западног Балкана. Те припремљене процене утицаја такође треба да прикажу драгоцене улазне податке за процес усклађивања са Системом трговања емисијама (СТЕ) ЕУ или увођење других инструмената за одређивање цена угљеника. Оне ће такође послужити као користан алат за дефинисање стратешке оријентације у разради или финализацији Националних енергетских и климатских планова (НЕКП).

Ревизија одговарајућег законодавства о клими на Западном Балкану треба да буде један од приоритета у предстојећим годинама, како би се подржала поступна декарбонизација и обезбедио баланс између циљева, одређивања цена, стандарда и мера подршке, као и пуно усклађивање са Законом о клими ЕУ, најкасније до краја 2023. године.

До 2026, треба да се припреми Регионална стратегија прилагођавања (РСП) Западног Балкана, како би се нагласиле заједничке потребе, дефинисале

заједничке активности у правцу повећања регионалне климатске отпорности и идентификовали потенцијални финансијски извори. Та Стратегија треба да пружи предлог за јачање климатске отпорности овог региона до 2030. године са дугорочном визијом за климатски отпоран регион Западног Балкана прилагођен на неизбежан утицај климатских промена до 2050. Та Стратегија треба да буде у складу са Стратегијом прилагођавања ЕУ, Националним плановима прилагођавања и другим меродавним документима и треба да истражи повољне прилике за шире распоређивање решења заснованих на природи у повећавању климатске отпорности.

Да би се достигла климатска неутралност до 2050. године, смањивање емисија гасова са ефектом стаклене баште треба да иде руку под руку са повећавањем уклањања угљеника. У том погледу, усклађивање са ревидираном Уредбом о укључењу емисија гасова са ефектом стаклене баште и уклањањима из коришћења земљишта, промене намене земљишта и шумарства (LULUCF) и њено прописно спровођење треба да буду један од приоритета за овај регион у предстојећој декади. Унапређење пописа гасова са ефектом стаклене баште, разрада Плана евидентирања шумског фонда (који садрже предложени референтни ниво шума, у складу са Уредбом LULUCF), додавање нових категорија производа за складиштење угљеника, укључујући и производе од посеченог дрвета, треба да буду међу првим корацима у правцу овог циља. Поред овога и капацитета сектора LULUCF да хвата и складишти угљеник из атмосфере, такође је хитно потребан интегрисани приступ климатској акцији и већи допринос од сектора земљишта, укључујући и планирање и праксе оптимизације намене земљишта. Надаље, концепт обраде угљеника за промоцију секвестрације угљеника у земљиште као нови зелени пословни модел такође може да се сматра новим извором прихода. Стога, економије Западног Балкана треба да створе адекватан оквир за максимизирање секвестрације угљеника и да разраде адекватне протоколе, алате и механизме за систематско праћење, извештавање и верификацију секвестрације угљеника. У току прве ревизије овог АП (планиране за 2024.), треба да се дефинише адекватан показатељ

који ће допунити његов систем систематског праћења заједно са методологијом за прикупљање података и израчунавање у складу са Међувладиним панелом о климатским променама (IPCC) и смерницама и захтевима Оквирне конвенције о климатским променама Уједињених нација (UNFCCC).

Иницијатива Европски климатски пакт треба да се промовише кроз ангажовање, координацију и обуку Амбасадора Климатског пакта из овог региона, како би се они подржали у њиховим напорима да подижу општу свест и да мотивишу што је могуће више појединаца и организација да се прикључе овој иницијативи, дају своје гаранције, допринесу заједничким циљевима и имају користи од достигнућа у будућности. Поред овога, треба да се лансира Информациони систем за климу Западног Балкана, повезан са платоформом Climate-ADAPT и другим релевантним базама података, које се односе на климу, смањење ризика од катастрофа, биолошку разноврсност и загађење, како би се јачала регионална сарадња, размена знања и примера најбоље праксе на свим нивоима.

Да би се подржала и олакшала та предвиђена комплексна зелена транзиција у овом региону, треба да се припреми Регионални програм јачања капацитета да подржава власти и организације на свим нивоима (укључујући и локални и приватни сектор) у развоју њихових капацитета неопходних у њиховим настојањима на умањивању, прилагођавању, смањењу ризика од катастрофа и декарбонизацији.

Енергетска Мапа пута

Први део: Постојећи изазови на Западном Балкану

Економије Западног Балкана се суочавају са два кључна изазова. Прво, морају да се испуне постојеће дуготрајне обавезе, као што је стварање конкурентних и интегрисаних енергетских тржишта у складу са најновијим уредбама. Друго, када су

најлакше измене већ извршене и у погледу практичне политике и амбиција (барем осим енергетске ефикасности), реализација реформи ће постајати све тежа, а ово ће се дешавати у динамички променљивом регулаторном окружењу. Економије Западног Балкана неће морати само да повећају брзину реализације њихових тренутних обавеза, него ће истовремено бити потребно да се прилагоде на промене парадигми које се одвијају у ЕУ у свим областима, било да је то енергетика, транспорт или климатска акција, и да интегришу најновије крајње циљеве у своју практичну политику и правне оквире како би осигурале постизање климатске неутралности до 2050. Енергетски сектор Западног Балкана, који се јако ослања на фосилна горива, застареле технологије и објекте који старе, ће стога имати посебно важну улогу. Већ сложена и захтевна трансформација и интеграција Западног Балкана у енергетско тржиште ЕУ ће бити даље у опасности са новим повећаним амбицијама за декарбонизацију и захтевима за дубоку трансформацију овог сектора, са тесним роковима.

Други део: Пут напретка

Приоритет је имплементација текућих обавеза и поштовање постојећих амбиција и преузетих обавеза по Уговору о оснивању Енергетске заједнице. Без стварања солидне основе на коју ће се ослонити, увођење најновијих крајњих циљева и правила које предвиђа ЕЗД неће бити изводљиво. Ово значи да економије Западног Балкана треба да наставе да примењују преостале одредбе Трећег енергетског пакета и Пакета за чисту енергију у секторе електричне енергије и гаса, укључујући и стварање функционалног тржишта, са успостављеним платформама за трговање и обилатим залихама.

Регион Западног Балкана такође треба да настави са својим настојањима на повећавању и диверсификацији удела обновљивих извора енергије у финалној бруто потрошњи енергије, као и са осмишљавањем и реализовањем економски одрживих планова подршке и јачања самопотрошње енергије из обновљивих извора. Постизање циљева енергетске ефикасности, укључујући и широко

распрострањено реновирање зграда, треба да такође се настави, али на системски и убрзан начин.

Ограничавање емисија из великих постројења за сагоревање остаје један од највећих изазова за овај регион. Стога, у потпуности треба да ступи на снагу примена Уредбе о управљању, као и развој интегрисаних планова НЕКП. Проширење правне тековине (acquis) Уговора о оснивању Енергетске заједнице на климу и животну средину јесте важан корак у правцу преласка на нискоугљенично друштво, енергетски ефикасно, засновано на обновљивим изворима енергије, у региону Западног Балкана.

Постојеће обавезе за трансформисање енергетског система Западног Балкана морају да се допуне новим амбицијама да би се убрзала та трансформација и осигурала декарбонизација енергетског сектора. Стога, треба да се донесе политичка одлука о увођењу одређивања цена угљеника у кратком року и адекватног система трговања емисијама средњорочно и дугорочно за сваку економију Западног Балкана, где је то битно. Поред овога, овај регион треба да одреди јасно дефинисан датум и да пружи кратак приказ процеса за укидање производње електричне енергије на бази лигнита (ако постоји). Планови НЕКП и Комитети за декарбонизацију би могли да играју важну улогу у овом процесу.

Да би се омогућило систематско праћење напредовања и добро информисано одлучивање, регион Западног Балкана треба да улаже додатне напоре да би институционализовао своје пописе емисија и регистре емисија гасова са ефектом стаклене баште, те да би развио одговарајуће систематско праћење, извештавање и механизме за верификацију. Ништа мање важно је да тај процес разраде планова НЕКП у складу са поднесцима НОД 2 треба да се настави и убрза.

Предвиђене циљеве за 2030. годину за емисије гасова са ефектом стаклене баште, удео обновљивих извора енергије и унапређење енергетске ефикасности мора ускоро да одреди и усвоји Савет Министара Енергетске заједнице. Да би подржале

своје достигнуће, међу осталим елементима, економије Западног Балкана треба да припреме дугорочне стратегије реновирања зграда, како би подржале прелазак на енергетски високо ефикасне и декарбонизоване зграде у складу са иницијативом Талас реновирања Европске комисије.

Та очекивана зелена енергетска и климатска транзиција у овом региону ће такође захтевати благовремено побољшавање меродавних правних оквира кроз транспоноване нових одредби које је донео ЕЗД кроз Спремни за (климатски) пакет 55%, и друге законске и незаконске акте, као што је предвиђено Мапом пута за Декарбонизацију Енергетске заједнице.

Мапа пута за Одрживи транспорт

Први део: Постојећи изазови на Западном Балкану

Сектор транспорта је један од главних извора емисија гасова са ефектом стаклене баште (и емисија NOx) у овом региону и, повезан са енергетским сектором, одговоран је за две трећине целокупног удела емисија. Године 1990, удео сектора транспорта је био 12%, док се 2018. године повећао на 18%. То повећање емисија се наставља паралелно са привредним активностима, док допринос сектора транспорта долази од пет подсектора: путни транспорт, железнице, авијација и транспорт морским и унутрашњим пловним путевима. Укупним уделом емисија из транспорта доминира CO2 од путног транспорта (више од 90%), који је најевидентнији у великим урбаним подручјима која такође пате од повезаног великог загађења.

Стални секретаријат Транспортне заједнице (ССТЗ) је, заједно са регионалним партнерима, разрадио Стратегију за одрживу и паметну мобилност за Западни Балкан. Сврха ове Стратегије јесте да: i) одсликава Стратегију за одрживу и паметну мобилност Европске уније; ii) прилагоди циљеве, кључне догађаје и

акције ЕУ реалности Западног Балкана; и iii) обезбеди овом региону мапу пута за декарбонизацију и дигитализацију за његов транспортни сектор и да помогне регионалним партнерима у изради нацрта њихових националних стратегија. Та Стратегија поставља амбициозне циљеве у три кључне области: Одржива, Паметна и Отпорна мобилност, као и заједничке регионалне крајње циљеве са мапом пута и скупом акција које ће свака економија Западног Балкана бити позвана да реализује. Фокус се ставља на непосредне краткорочне и средњорочне акције да се повећа озелењавање и дигитализација мобилности у овом региону и да се транспорт учини зеленијим, одрживијим и здравијим за грађане Западног Балкана.

Други део: Пут напретка

Паметна мобилност предвиђа интегрисање дигиталних технологија и аутоматизације у транспортне системе са циљем да се повећа ефикасност и одрживост мобилности путника и терета. Овај нови концепт транспорта је једна од три компоненте Стратегије одрживе и паметне мобилности за Западни Балкан. Да би реализовале ову Стратегију, економије у овом региону треба да трансформишу своје секторе транспорта увођењем издавања карата за мултимодални превоз, мобилности као услуге, транспорта без папира и постављања разног софтвера, или мрежа 5Г и вештачке интелигенције за оптимизацију транспортних активности. Та Стратегија такође предвиђа стварање оквира за сарадњу и партнерства у оквиру овог региона и са државама чланицама ЕУ, како би се дао импулс иновацијама и употреби иновативних технологија.

Савет Министара ТСТ је потврдио Акциони план за железнице у октобру 2020. Он представља план за све реформе и пројекте који треба да се материјализују да би се железница вратила у колотечину и састоји се од пет стубова: отварање тржишта; права путника; олакшавање трговине/унапређивање граничних прелаза/рад заједничких граничних прелаза; интероперабилност; и модернизација инфраструктуре. Кроз његову реализацију, економије Западног Балкана треба да јачају улогу железничког сектора, подржавају мултимодалност и смањују

ослањање на путни транспорт, те тако имају ефекат снижења емисија. Препознајући потенцијал овог Акционог плана као инструмента за модернизацију железница у овом региону приликом Железничког самита Западног Балкана (септембар 2021.), Министри за транспорт Западног Балкана су потписали заједничку декларацију потврђујући своју преузету обавезу да модернизују железницу. Између осталих крајњих циљева, та декларација обухвата развој веза међуградским експресним возовима између већих градова, дигитализацију железничког система, унапређење мултимодалности и безбедности железничког транспорта у региону Западног Балкана.

Свеобухватна и главна мрежа TEN-T је дефинисана у Анексу I Уговора о оснивању Транспортне заједнице. Процес ревизије TEN-T на нивоу ЕУ је тренутно у току. Та ревизија ће обухватати економије Западног Балкана. ССТЗ ће координисати активности између економија Западног Балкана и суседних ДЧ ЕУ, заједно са ЕК, како би помогао трансформацији сектора транспорта на Западном Балкану.

Путни транспорт је доминантни начин превоза у региону Западног Балкана и он значајно доприноси емисијама гасова са ефектом стаклене баште и загађењу ваздуха. Као што следи из примера наведених у Стратегији за одрживу и паметну мобилност за Западни Балкан, овај регион ће повећати удео других одрживијих начина транспорта, подржавати мултимодалност и поступно смањивати и одвраћати од коришћења путног транспорта, доприносећи смањењу емисија и зеленој транзицији.

Акциони план за унапређивање транспорта који је потврдио Савет Министара ТСТ у октобру 2020. предвиђа акције за путне/железничке Граничне прелазе (ГП) и дефинише мере које имају за циљ уклањање нефизичких баријера дуж главних транспортних коридора на Западном Балкану и његово повезивање са ДЧ ЕУ. Тај Акциони план предвиђа модернизацију и унапређења капацитета на интерним и спољним ГП и употребу дигиталних технологија и опреме за унапређење управљања границом/међом ради успостављања заједничког рада на границама/

међама и контроле на једном месту. Читав тај концепт треба да олакша транспортне активности у региону Западног Балкана и да смањи њен негативни утицај на животну средину и климу.

Акциони план за безбедност путева је још један стратешки документ који је потврдио Савет Министара ТСТ у октобру 2020. године. Овај Акциони план промовише управљање безбедношћу, безбеднију инфраструктуру и заштиту корисника путева. Његове акције настоје да подрже крајњи циљ од нула смртних случајева и да подстичу примере регионалних најбољих пракси. ССТЗ ће систематски пратити реализацију овог Акционог плана преко Техничког комитета за безбедност путева.

Акциони план за путеве, који је такође потврђен на Савету Министара ТСТ у октобру 2020. године, има за циљ да развије климатски отпорну, интелигентну и у смислу ресурса ефикасну путну мрежу TEN-T у региону Западног Балкана уграђујући зелене и паметне елементе у инвестиције у путеве. Коначан циљ јесте да се стимулише иновативно функционисање путног транспорта које је прикладно за дигитално доба. У том документу се наводи листа краткорочних и средњорочних активности које имају за циљ започињање решавања одржавања путева, путарине, распоређивања интелигентних транспортних система, отпорности мреже и коришћења алтернативних горива. Све наведене мере треба да подрже зелену транзицију сектора транспорта и да олакшају смањење повезаних емисија и загађења.

Препозната је важност климатске отпорности транспортне инфраструктуре. Међутим, ниједна од економија Западног Балкана није припремила нити одобрила циљану стратегију сектора транспорта за прилагођавање климатским променама. Акциони план за путеве предвиђа припрему процене климатских промена са смерницама на регионалном нивоу као механизма да се повећа климатска отпорност транспортне мреже у овом региону.

Преко 25 градова у региону Западног Балкана годинама пати од загађења које

премашује прописане граничне вредности. Штетне загађујуће материје имају негативне последице не само по људско здравље, него такође по целокупну привреду, као што су повећање трошкова здравственог система и честа одсуства са посла. Мада је урбани транспорт под јурисдикцијом локалних управа, постојеће практичне политике за транспорт и финансијску подршку треба да се осмисле тако да одражавају важност урбане мобилности за свеукупно функционисање TEN-T. Стога ће, као што је предвиђено Стратегијом одрживе и паметне мобилности, ССТЗ подржавати економије Западног Балкана да даље унапређују озелењавање њиховог транспорта, промовишу и помажу, уколико је потребно, у стварању планова одрживе урбане мобилности.

Неколико препрека спречава шире преузимање алтернативних горива у сектору транспорта: ниска потражња за одрживим горивима и возилима, недостатак подстицаја, недостатак одговарајуће мреже за допуну горива/пуњење електричне енергије и ограничења испоруке. У економијама Западног Балкана, нафтни деривати су доминантна врста транспортног горива. Да би започеле решавање некоординисаног приступа у изградњи инфраструктуре за алтернативна горива (станција за пуњење електричне енергије и допуну горива), економије Западног Балкана треба да олакшају развој свеобухватне мреже следећи стандарде ЕУ и захтеве за интероперабилност. Ова мрежа треба да омогући преузимање возила ниске и нулте емисије у овом региону.

Распоређивање инфраструктуре за алтернативна горива је приоритетно тематско подручје у коме различите власти (задужене за енергетику, транспорт, итд.), као и разне регионалне организације (ССТЗ, СЕЗ, СРС итд.), могу да имају неку улогу. Да би се избегло преклапање и подстицале синергије, треба да се утврди координисани приступ да се подрже економије Западног Балкана у њиховим напорима да уведу алтернативна горива и изграде адекватну инфраструктуру неопходну за смањење зависности од фосилних горива у сектору транспорта и за смањење повезаних емисија и загађења. ССТЗ, СЕЗ и СРС треба да удруже снаге и координишу активности

за размену знања и искуства, јачајући тако капацитете за подршку региону Западног Балкана.

Мапа пута Циркуларне економије

Први део: Постојећи изазови на Западном Балкану

На Западном Балкану, напредак у усклађивању са законодавством о управљању отпадом, укључујући и рециклирање, пластику, хемикалије, еко-пројектовање и друге одредбе које се односе на циркуларну економију, је прилично спор и ограничен, док пуна примена постојећих правних оквира и оквира практичних политика представља чак још и већи изазов.

Тај концепт циркуларне економије (ЦЕ) је релативно нов за овај регион, те је стога још увек апстрактан за многе грађане и власнике предузећа Западног Балкана. Овај регион има потенцијал за инкорпорисање и кретање у правцу циркуларне економије, али ово ће бити могуће једино усмеравањем крајњих циљева ЦЕ у главне токове у другим областима практичних политика и интегрисањем пракси ЦЕ у све секторе привреде и на свим нивоима, уз истовремено подизање опште свести о концепту и користима које она може да донесе.

Управљањем отпадом и рециклирањем, као кључним стубовима концепта ЦЕ, још увек доминира линеарни приступ прикупљању и одлагању, уместо система интегрисаног одрживог управљања отпадом на основу циркуларности. Овом региону је потребна одлучност политичара и доносилаца одлука, снажан и овлашћујући оквир практичне политике и законодавни оквир, кампање за подизање свести и економски и финансијски подстицаји за подстицај транзиције у правцу циркуларне економије. Нови оквир практичне политике разрађен по ЕЗД, укључујући и нови Акциони план за циркуларну економију, нову Индустријску

стратегију за Европу и законодавства о отпаду и индустријским емисијама чија је ревизија у току³, заједно са иницијативама за производњу челика са нула угљеника и климатски неутралних и циркуларних производа, предвиђа стратешку оријентацију у правцу угљеничне неутралности, не само за ЕУ, него и за Западни Балкан. Брзо упуштање у ову иницијативу ће омогућити експлоатисање значајног економског потенцијала и постизање користи по животну средину.

Други део: Пут напретка

У својим напорима да постигне климатску неутралност 2050. године, Западни Балкан треба да дефинише свеобухватни оквир за транзицију у правцу ЦЕ кроз разраду и усвајање Стратегија циркуларне економије до 2023. године широм економија. Поред овога, економије Западног Балкана треба да разраде/ажурирају Мапе пута циркуларне економије у оквиру истог тог периода. Ови документи треба да најаве конкретан скуп очекиваних резултата, и мерљиви редослед догађаја имплементације. Оне ће установити неопхони оквир за брзи прелазак на циркуларну економију интегрисањем крајњих циљева ЕЗД и премошћавањем јаза у процесу усклађивања са постојећом правном тековином (acquis) ЕУ. Поврх тога, оне треба да идентификују кључне покретаче, повољне прилике и баријере, приоритетне секторе и неопходне административне капацитете и тела за координацију њихове имплементације.

У почетној фази имплементације Софијске декларације, економије Западног Балкана треба да се концентришу на промовисање и уклањање баријера за шире коришћење климатски неутралних и циркуларних базних материјала и производа, фокусирајући се на гвожђе, челик, цемент, неметале, базне хемикалије и алуминијум. Ово обухвата стимулисање потражње и развоја тржишта за такве производе, унапређење неопходне инфраструктуре, употребљавање најновијих технологија, али такође подизање поверења у рециклиране материјале и производе међу

грађанима и предузећима кроз пружање адекватних и поузданих информација о њиховом квалитету и уграђеним емисијама, увођењу зелених стандарда и етикета за производе.

Те предвиђене Стратегије широм економија, као и те Мапе пута, треба да дају визију и одговарајуће планове стварања помажућег окружења за климатски неутралне и циркуларне материјале и производе да би стимулисале потражњу и осигурале њихову доступност и приступачност кроз снижење цена услед економија обима. Ови планови такође треба да се баве продуктивношћу ресурса, укључујући и нове пословне моделе, ефикасно коришћење ресурса (материјала и енергије), дугачке животне циклусе, одрживу потрошњу (укључујући и зелене јавне набавке), правилну прераду на крају фазе коришћења производа, као и управљање отпадом. Ови планови треба да следе пут у правцу унапређења одрживости примарне производње сировина и да учине одрживе производе нормом на Западном Балкану.

До 2025, све економије Западног Балкана треба да интегришу крајње циљеве нове Индустријске стратегије за Европу и да транспонују друге елементе практичне политике и правног оквира неопходне за интеграцију начела циркуларне економије у индустријски сектор. Први предуслов за постизање климатске неутралности до 2050. године ће бити смањивање емисија из челичана, цементара и хемијских постројења, конзистентно и значајно. Само кроз смањење емисија ће овај регион бити у стању да избегне потенцијално негативне последице Прекограничног механизма за прилагођавање угљеника (CBAM) и губљење конкурентности на тржишту ЕУ или да буде блокиран у конвенционалним и застарелим угљенично интензивним технологијама. Та трансформација индустријског сектора ће захтевати трансформацију енергетског сектора руку под руку, укључујући и ширу употребу обновљивих извора енергије и чистог водоника као кључне покретаче очекиване индустријске трансформације. Угљенична неутралност Западног Балкана није

3 Укључујући и уредбе о батеријама, возилима на крају века употребе, депонијама итд.

могућа без те предвиђене трансформације индустријског сектора, значајног смањења њеног угљеничног и материјалног отиска и уграђивања циркуларности широм привреде.

Поред ограниченог напретка у усклађивању са правном тековином (acquis) ЕУ за управљање отпадом, примена и спровођење постојећег законодавства о отпаду на Западном Балкану је чак још изазовнија. Те предвиђене Стратегије и Мапе пута треба да омогуће разраду планова, идентификују моделе и механизме подршке (субвенције, финансијске инструменте, моделе јавно-приватног партнерства) како би подржале изградњу и осигурале прописно одржавање инфраструктуре за управљање отпадом за градове и регионе. Ови планови треба да се ускладе са ревидираним законодавством о отпаду у ЕУ и треба да се усмере на смањивање стварања отпада, повећање засебног прикупљања и рециклирање, те стимулисање циркуларних пословних модела. Посебну пажњу треба обратити на прераду отпадних батерија, текстила и отпадне електричне и електронске опреме (WEEE). Осим тога, економије Западног Балкана треба да дефинишу циљеве конзистентне са циљевима ЕУ за припрему за поновно коришћење/рециклирање комуналног отпада до 2035, поставе амбициозне циљеве, усклађене са циљевима широм економије ЕУ, за амбалажни отпад, отпадну електричну и електронску опрему, као и за возила и батерије на крају века употребе.

Покретање преласка на циркуларну економију у овом региону захтева подизање свести о повољним приликама и користима од тог новог приступа и измењеним парадигмама производње и потрошње. Стога, у току 2022. године, треба да селансира регионална кампања, усредсређена на идентификоване кључне ланце вредности на Западном Балкану, а са циљем да се оснаже потрошачи, власници предузећа и јавни купци, унапређујући знање о свим аспектима ЦЕ на разним нивоима. Та

кампања треба да се фокусира на то да осигура да потрошачи добију поуздане и корисне информације о производима (њиховом животном веку, могућности оправке, коришћењу ресурса, одлагању и могућности рециклирања итд.), о развоју модела за спречавање пренаглашених еколошких информација и екоманипулације (greenwashing), и о подизању свести о захтевима за логотиповима и етикетама о одрживости. Посебну пажњу треба посветити зеленим набавкама - интегришући зелене захтеве у поступке јавних набавки и концепт продужене одговорности произвођача. Та кампања треба да промовише нови модел потрошње међу грађанима и предузећима Западног Балкана, да подстиче моделе мудре потрошње, минимизује конзументистичко понашање и промовише одржавање ресурса у привреди колико год је могуће. Уз то, та кампања треба да обухвата смернице/упутства за власти Западног Балкана које издају дозволе за индустријске објекте, са примерима најбоље праксе и препорукама о томе како узети у обзир начела циркуларне економије и подстицати инвеститоре да их примењују, унапређујући доступност и испоруку ресурса, као и ефикасност производње и дистрибуције.

Започињање решавања пластике, укључујући и загађење микропластиком, те бављење морским отпадом, захтевају координисани приступ на регионалном нивоу. Партнерски програм за приступање ЕУ у области животне средине (EPRA) ће допринети припреми регионалног споразума о морском отпаду. Финализација и потписивање овог споразума се очекују до краја 2022. године.

Западни Балкан треба да настави са припремом и реализацијом Стратегија паметне специјализације, укључујући и развој механизма за подржавање иновација у области ЦЕ, како би се омогућио брзи прелаз на нове пословне моделе прихватљиве за животну средину и на климатски неутралне производе, и како би се унапредила конкурентност привреде.

Мапа пута за Смањење загађења

Први део: Постојећи изазови на Западном Балкану

Становништво Западног Балкана је изложено неким од највиших концентрација загађења ваздуха у Европи. То загађење је до пет пута веће од прописаних и нивоа из смерница ЕУ⁴. Примарни разлози су распрострањено коришћење чврстих горива ниског квалитета, старих и застарелих индустријских објеката и возила, значајног удела електричне енергије произведене у термоелектранама (на угљ), емисије из великих постројења за сагоревање, као и грејања домаћинства. Чврста горива (угљ и дрво за ложење) користи преко 60% становника за грејање домаћинства. Само 12% зграда на Западном Балкану је повезано на системе даљинског грејања⁵. Све економије Западног Балкана систематски прате квалитет ваздуха у складу са законодавством ЕУ и саопштавају податке Европској мрежи за информисање и посматрање стања животне средине (EIONET). Системи за систематско праћење ваздуха Западног Балкана се суочавају са изазовима који се тичу неконзистентних података услед недостатка финансијских ресурса потребних за одржавање станица, недостатка сертификованих лабораторија за калибрацију и одсуства моделирања квалитета ваздуха. Упркос великом броју станица за систематско праћење квалитета ваздуха на Западном Балкану, често су неадекватне локације инсталација и нема финансирања потребног за функционисање и трошкове одржавања, а квалитет података још увек није на жељеном нивоу.

4 Загађење ваздуха и људско здравље: Случај Западног Балкана, UNEP, 2019, [Air-Quality-and-Human-Health-Report_Case-of-Western-Balkans_preliminary_results.pdf \(developmentaid.org\)](#)

5 Секторска студија о грејању на бази биомасе на Западном Балкану, Енергетска заједница и Група Светске банке, 2017, PowerPoint презентација ([wbif.eu](#))

6 Поглед на воду и рањивост на климатске промене на Западном Балкану, Технички извештај ETC/ICM 1/2018

7 Бранко Вуцијак, Мугдим Пасиц, Изет Бијелоња, "Финансијска одрживост јавних комуналних предузећа на Западном Балкану", International Journal of Engineering XVI(3), 2018.

8 Технички извештај 1, Поглед на воду и рањивост на климатске промене на Западном Балкану, ETC/ICM и партнери конзорцијума, 2018.

9 EEA: <https://www.eea.europa.eu/data-and-maps/daviz/changes-in-wastewater-treatment-in-13#tab-dashboard-01> и <https://www.eea.europa.eu/data-and-maps/indicators/urban-waste-water-treatment/urban-waste-water-treatment-assessment-5>

10 Западни Балкан – Резиме практичне политике о животnoj средини и климатским променама, Служба за помоћ SIDA за животну средину и климатске промене, 2012-11-30

Упркос релативног обиља воде на Западном Балкану, овај регион се нашао неприпремљен за климатске промене, у опасности од суша и поплава, и такође доживљава нетсашице воде за пиће у неким подручјима. Те несашице се јављају понајпре услед лошег стања и застарелих комуналних мрежа за дистрибуцију воде (са губицима од 50%)⁶ и система за пречишћавање (неисправности у хемијском и микробиолошком пречишћавању)⁷. Ово такође доводи до погоршавања квалитета воде за пиће уопште. Висок проценат отпадних вода се тренутно и даље испушта директно у водотокове⁸, док је квалитет воде за пиће погоршан услед септичких јама у руралним подручјима које не задовољавају захтеве, тако да такође проузрокују загађење земљишта. Мада могу да се виде нека побољшања која се односе на сектор управљања комуналним отпадним водама, и даље трају повезани проблеми пречишћавања муља (50-60%)⁹.

Вода коришћена у пољопривреди, углавном за наводњавање, проузрокује даље погоршавање и контаминацију отворених вода услед доминантног коришћења пестицида. Додатне притиске на воде ствара брзи развој малих хидроцентрала (МХЦ). Квалитет слатке воде значајно варира широм овог региона, који има нетакнуте планинске токове, као и реке загађене индустријским и урбаним отпадним водама и отицањима из пољопривреде¹⁰. Законодавство о Води за купање је у свој раној фази и мали број Директива ЕУ о овом питању, ако постоје, је транспонован.

Што се тиче земљишта, главни изазов на Западном Балкану је деградација земљишта, која се већином јавља услед одрона земљишта, ерозије, загађења, неодрживе

пољопривреде, конверзије земљишта и неодговарајућег коришћења земљишта¹¹. Складиштење хемикалија из индустријских активности испод стандарда је доминантан извор загађивања земљишта у овом региону, док су широко распрострањене праксе бесправног одлагања. Недостатак капацитета за прераду опасног отпада (нагомилане залихе, напуштене локације), нарочито у индустријском сектору и сектору рударства, укључујући и неконтролисано коришћење пестицида, доводи до загађења земљишта (и подземних вода). Најраспрострањеније промене у обиму категорија намена земљишта на Западном Балкану су биле проширење вештачких површина (106 км²), иза ког следи ширење земљишта под усевима (65,7 км²), као и опадање шумских подручја (21 км²) и пашњака (20,5 км²)¹².

Други део: Пут напретка

Неке од економија Западног Балкана нису ратификовале Конвенцију о прекогачичном загађењу ваздуха на великим удаљеностима и њених осам протокола. Стога економије Западног Балкана треба да одреде рокове за ратификацију ове Конвенције и да започну редовно систематско праћење и извештавање о њиховим емисијама у ваздух. Ово ће поставити оквир за будући квалитет ваздуха и управљање емисијама и коначно ће допринети чистијем ваздуху у овом региону.

На дан 1. јануара 2018, економије Западног Балкана су започеле смањивање емисија из великих постројења за сагоревање. Овај процес се заснива на правилима Енергетске заједнице који захтевају од великих постројења за сагоревање (укључујући и термоелектране на угљ) која тренутно раде у региону Западног Балкана да постепено смањују своје емисије до краја 2027. године у правцу минималних захтева из Директиве о индустријским емисијама (IED). Више напора на Западном Балкану треба да се усмери на инвестиције у контролу загађења ваздуха,

нарочито у великим постројењима за сагоревање. Да би се постигла ефикасност улагања и максимизирале њене користи по људско здравље, нова опрема за контролу загађења треба да осигура да постројења достигну најновије стандарде ЕУ¹³. У овом контексту, на Западном Балкану је хитно потребна пуна реализација Националних планова за смањење емисија (НПСЕ) за велика постројења за сагоревање и имплементација IED да би се ускладила не само велика постројења за сагоревање, него и сви индустријски објекти са Најбољим доступним техникама (BATs). У складу са ЕЗД, Западни Балкан треба да развије Националне програме контроле загађења ваздуха и да реализује преузете обавезе смањења емисија, како би осигурао да се у потпуности примени Директива о националном смањењу емисија (NEC). Уистину, неопходан је напредак у утврђивању и извештавању о пописима емисија и пројекцијама емисија.

Уз то, треба да се уведу строжи стандарди емисија за возила, малу индустрију и секторе који нису обухваћени Директивом IED. Западни Балкан треба да следи ревизију IED и да је транспонује, са циљем да убрза преузимање иновација за нулто загађење, подржава индустријску декарбонизацију и циркуларну економију и унапређује приступ јавности информацијама, учешћу у одлучивању и приступу правди. Мониторинг и инспекције усклађености са законским обавезама које произилазе из IED су битни за побољшања у стању квалитета ваздуха. У овом контексту, треба да се подстиче спровођење постојећег законодавства о надзору и провери усаглашености заједно са казним одредбама. Паралелно с тим, треба да се јачају одговарајући инспекцијски органи.

Мада је законодавни оквир за квалитет ваздуха на Западном Балкану углавном усклађен са законодавством ЕУ, још увек има простора за побољшање. Загађење ваздуха на Западном Балкану треба да се решава кроз превентивне и санационе мере, укључујући и ревизију стандарда квалитета ваздуха. Док се на Западном

¹¹ Clindendael, Зелени план: Давање простора за дисање за грађане Западног Балкана, 2021.

¹² Технички извештај ETC/ICM 1/2018

¹³ <https://eippcb.jrc.ec.europa.eu/reference>

Балкану примењује законодавство за квалитет ваздуха, мора да се осигура да се поштују систематско праћење и процена квалитета ваздуха путем модерних и проширених система за систематско праћење, управљање квалитетом ваздуха и извештавање, као и да развој и реализација планова за квалитет ваздуха буду усклађени са стандардима квалитета ваздуха према Директивама о квалитету амбијенталног ваздуха. Уз то, правне одредбе о систематском праћењу, моделирању и планови за квалитет ваздуха треба да се ојачају како би се помогло локалним властима, док истовремено унапређују целокупну спроводивост регулаторног оквира. У том погледу, истражиће се синергије са Иницијативом за Регионе чистог ваздуха Енергетске заједнице. Да би имали потпуно функционалан систем за систематско праћење квалитета ваздуха, треба да се повећа расподела финансијских средстава за одржавање постојећих и инсталирање нових станица за систематско праћење квалитета ваздуха, тамо где су потребне, лабораторије за калибрацију треба да се сертифицирају и да се обавља моделирање квалитета ваздуха на Западном Балкану. Наменски информативни материјал и ИТ решења треба да се развију и учине доступним јавности.

Западни Балкан треба да се фокусира на боље започињање решавања загађења буком, нарочито усвајањем и применом одговарајућег законодавства ЕУ о буци. Акциони планови за буку које захтева Директива треба да буду интегрисани у Планове одрживе урбане мобилности.

Према ЕЗД и ЗПЗБ, на Западном Балкану треба да се обави процена утицаја на квалитет земљишта из различитих сектора (транспорта, индустрије, пољопривреде

итд.). Та процена утицаја такође треба да садржи мере за бољу интеграцију очувања и заштите земљишта у овим секторима. Постоји потреба да се идентификују и одреде подручја у опасности од ерозије земљишта, смањења органских материја, салинизације, ацидификације, загађења хемикалијама, сабијености или одрона земљишта. Стога треба да се усвоји законодавство, треба да се израде програми и стратегије за то како се борити против ових изазова и да се они усвоје у економије Западног Балкана. Ово обухвата стратегије за заштиту и унапређење квалитета/ статуса земљишта, борбу против заптивања земљишта и санацију загађених локација. Подаци о статусу земљишта треба да се прикупљају следећи нови приступ ЕУ. Стварају се значајни притисци на земљиште услед несрећа које се понављају. Заиста, на Западном Балкану постоји изражена потреба да се процене ризици и последице несрећа, са крајњим циљем да се усвоје препоруке/законодавства о томе како да се уведу одговарајући инструменти адекватни за санацију земљишта. Снажно се препоручује да се промовише коришћење зелених технологија и иновација у управљању земљиштем и санацији земљишта на Западном Балкану.

Превенција и бављење загађењем земљишта су снажно повезани са практичним политикама о индустријским активностима и коришћењу хемијских супстанци које су већ прошле транспоноване на Западном Балкану, нпр. IED, Регистрација, евалуација, ауторизација и ограничавање хемикалија (REACH)¹⁴, Производи за заштиту биља (PPP)¹⁵, Уредбе о ђубривима¹⁶ и биоцидним производима¹⁷ и практичне политике еколошке заштите за воду и ваздух (нпр. ELD)¹⁸, Уредба о дуготрајним органским загађујућим материјама (POPs)¹⁹, Уредба о средствима за

14 Уредба (ЕЗ) бр.1907/2006 Европског парламента и Савета о регистрацији, евалуацији, ауторизацији и ограничавању хемикалија (REACH), оснивању Европске агенције за хемикалије, измени Директиве 1999/45/ЕЗ и стављању ван снаге Уредбе (ЕЕЗ) Савета бр. 793/93 и Уредбе Комисије (ЕЗ) бр. 1488/94, као и Директиве Савета 76/769/ЕЕЗ и Директива Комисије 91/155/ЕЕЗ, 93/67/ЕЕЗ, 93/105/ЕЗ и 2000/21/ЕЗ

15 Уредба ЕЗ 1107/2009 – о стављању на тржиште средстава за заштиту биља; Усвајање (Уредбе) ЕЗ 1107/2009; Директива 91/414/ЕЕЗ – о оцењивању, ауторизацији, одобравању активних супстанци на нивоу ЕУ и националним ауторизацијама средстава за заштиту биља

16 Уредба Европског парламента и Савета ЕУ о утврђивању правила о стављању производа за ђубрење на располагање на тржиште и о изменама уредби (ЕЗ) бр. 1069/2009 и (ЕЗ) бр. 1107/2009 и стављању ван снаге Уредбе (ЕЗ) бр. 2003/2003

17 Уредба (ЕУ) бр. 528/2012 о стављању на тржиште и употреби биоцидних производа

18 Директива о еколошкој одговорности 2004/35/ЕЗ (ELD)

19 Уредба Комисије (ЕУ) бр. 757/2010 од 24. августа 2010.

заштиту биља (PPP)²⁰ и Уредба о живи²¹. Да би се започело решавање коришћења и испуштања хемикалија у животну средину, треба да се уведу Пописи загађених локација, међутим, треба да се покрену санациони радови на Западном Балкану. Уз то, треба да се промовишу заједнички напори у правцу стварања ефикасног и добро функционишућег интерног тржишта за хемикалије, смањења ризика по људе и животну средину који представљају одређене опасне хемикалије, као што су карциногене супстанце и тешки метали, те одредбе предвидивог законодавног оквира за компаније. Практичне политике морају брзо да се разрађују да би биле у складу са ЕЗД и иновацијама за зелену транзицију хемијске индустрије и производњу и коришћење безбедних и одрживих хемикалија. Посебну пажњу треба обратити на мере за поступно укидање најштетнијих хемикалија, као што су реметиоци ендокриног система и дуготрајне супстанце, нарочито у производима широке потрошње, као и свођење на минимум или замена свих таквих супстанци у економији и друштву.

У складу са ЕЗД, на Западном Балкану треба да се предузму активности у правцу поступног смањења загађења приоритетним супстанцама и постепеног укидања емисија приоритетних опасних супстанци у површинске воде, како би се спречило и ограничило улаз загађујућих материја у подземне воде. Економије Западног Балкана су у процесу усвајања и примене законодавства ЕУ које се односи на воде (тј. Оквирне директиве о водама²², Директиве о пречишћавању урбаних отпадних вода, Директиве о води за пиће итд.) које садржи одредбе о систематском праћењу и извештавању, планирању, координацији широм одговарајућих сектора, капацитету

за процену утицаја итд, али су потребне значајне мере за реализацију да би оне стремиле у правцу постизања циља доброг статуса воде за све водене екосистеме.

У овом смислу, треба да се убрза разрада Планова управљања речним сливовима, док су за овај регион пресудни идентификација кључних извора загађења и рад на смањењу пластичног и другог отпада, подводне буке и загађујућих материја. Такође постоји потреба да се убрзају заједнички напори и ојача регионална сарадња за бављење морским отпадом и регулисање испуштања у море са бродова.

Остале области у којима су потребна унапређења су коришћење енергије, управљање канализационим муљем, изливања кишнице и одливи са градских подручја, управљање квалитетом воде за купање, ажурирани параметри квалитета воде за пиће, унапређење приступа води итд. У складу са ЕЗД, треба да се разраде одговарајуће стратегије широм економија на Западном Балкану, које би дефинисале акције за постизање нивоа квалитета ЕУ за површинске и подземне воде. Да би заштитио своје ресурсе воде, регион Западног Балкана треба да унапреди своје планирање увођењем рециклирања и безбедног поновног коришћења воде, и путем увођења мера за олакшавање преузимања поновне употребе воде и бављења оскудицом воде и сушом, уз заштиту јавног здравља и животне средине у складу са Уредбом ЕУ о минималним захтевима за поновну употребу воде.

20 Директива Савета од 15. јула 1991. о стављању у промет производа за заштиту биља (91/414/ЕЕЗ)

21 Уредба (ЕУ) бр. 2017/852 Европског парламента и Савета о живи

22 Директива о подземним водама (2006/118/ЕЗ); Стандарди квалитета животне средине/ Директива о приоритетним супстанцама (2008/105/ЕЗ) измењена Директивом 2013/39/ЕУ; Директива о поплавама (2007/60/ЕЗ); Уредба о поновној употреби воде (ЕУ) 2020/741; Оквирна директива о поморској стратегији (2008/56/ЕЗ); Директива о пречишћавању урбаних отпадних вода (91/271/ЕЕЗ); Директива о води за купање (2006/7/ЕЗ); Директива (ЕУ) 2020/2184 о квалитету воде намењене за људску потрошњу

Мапа пута за Одрживу пољопривреду

Први део: Постојећи изазови на Западном Балкану

Сектор пољопривредног и руралног развоја игра битну улогу у људском и привредном развоју. Та настала потреба да се прехарни стално растућа људска популација врши притисак на доступност природних ресурса и тешко погађа животну средину. Озелењавање пољопривреде и рурална економија су кључни за боље очување природних ресурса, повећану ефикасност коришћења ресурса, смањене негативне утицаје пољопривредне производње на животну средину, ојачану климатску отпорност заједница и допринос ублажавању климатских промена. Као резултат тога, зелена трансформација побољшава продуктивност ресурса и радне снаге, даје замах искорењивању сиромаштва, повећава повољне прилике за стварање прихода и унапређује добробит људи у руралним подручјима.

Неопходни су развој примерене пољопривредне практичне политике и њена каснија реализација која обезбеђује и економску одрживост и одрживост у погледу животне средине. Законска усклађеност у областима пољопривреде и руралног развоја треба да следи оквир Заједничке пољопривредне практичне политике (CAP) 2023.-2027. у складу са мерама Зеленог плана. Већина економија Западног Балкана већ примењују неке инструменте налик CAP, па ипак су потребни додатни напори да се постојеће практичне политике комплетно реформишу и модернизују. Ово такође обухвата потребу да се установе полазне линије створене на 'чврстим' подацима и доказима, посебно о питањима која илуструју односе између пољопривреде и животне средине: коришћењу пестицида и ђубрива, нивоу емисија гасова са ефектом стаклене баште из пољопривреде итд. Такве полазне линије ће бити први и неопходан корак за предлагање одлука практичне политике заснованих на доказима. Уз то, неопходно је јачање одговарајућих капацитета и знања у свим одговарајућим органима за започињање решавања приоритета у оквиру Инструмента за предприступну помоћ за рурални развој (IPARD) и за

осмишљавање мера у овом оквиру које су компатибилне са практичном политиком ЕУ за пољопривреду и рурални развој и одговоре на питања којима се бави овај Акциони план.

Други део: Пут напретка

Економије Западног Балкана треба да успоставе делотворне системе за контролу хране у селективним ланцима вредности као заштитни механизам за здравље и безбедност потрошача. У најбољем је интересу Западног Балкана да се усредсреди на промовисање регионалних и прехрамбених система широм економија на основу солидних академских стандарда и начела који се баве целокупним ланцем исхране, унапређујући следивост и етикетирање производа. Оснивање регионалног радног тела међу доносиоцима одлука и академском заједницом ће довести до развоја смерница за економије Западног Балкана и овај регион у целини. Ове смернице ће имати за циљ да дају савете меродавним властима у овом региону о стратегијама за јачање система контроле хране, заштиту јавног здравља, спречавање превара, избегавање загађивања хране, олакшавање трговине међу селективним ланцима вредности и изградњу поверења у прехрамбени систем међу потрошачима. Препоруке засноване на доказима ће омогућити властима да (пре)обликују и примењују своје системе контроле хране у смислу законодавства, инфраструктуре и механизма спровођења специфичних за економије.

Такође је битна усклађеност са Стандардима квалитета и безбедности хране ЕУ за животињске и биљне производе. Конкурентност агро-прехрамбених предузећа Западног Балкана се даље подрива као резултат недостатка адекватних захтева и стандарда, лоших маркетиншких информација / информација о брендирању, неадекватне амбалаже и етикетирања, одсуства следивости производа и непрекидног неповерења према потенцијалној користи од озваничене сарадње предузећа. Економије Западног Балкана треба да разраде своје програме и смернице за примену стандарда квалитета и безбедности хране који су у складу са захтевима ЕУ. Да би унапредиле конкурентност овог сектора, економије

Западног Балкана треба да ускладе своја законодавства. Регионална експертска саветодавна радна група за стандарде за вино и храну, која је основана 2018. године, ће наставити рад на практичној политици заснованој на доказима и фокусу на регулаторно усклађивање/хармонизацију одговарајућег законодавства међу економијама Западног Балкана и са уредбама ЕУ и системима квалитета, укључујући и регионалну хармонизацију ознака порекла, регионалне трговинске споразуме између Западног Балкана и ЕУ, регионално брендирање вина, животињских и бољних производа итд. Надаље, овај ће процес такође бити организован према оквиру и водећим начелима Стратегије “од фарме до виљушке” за осигурање одрживе производње хране.

Органска пољопривреда игра важну улогу у будућем развоју ових сектора. Органска пољопривредна производња има за циљ да се ослања на, или да барем одржава, резерве хранљивих материја земљишта кроз обogaћивање органских материја земљишта, док у исто време максимизира рециклирање хранљивих материја и смањује спољне уносе. Уистину, пресудна је међусобна веза између унапређивања пракси органске пољопривредне производње и метода са примереним управљањем и заштитом земљишта. Ово захтева значајне праксе реформисања у агро-прехрамбеном сектору и мерама практичне политике које ће обезбедити компатибилност између органске пољопривредне производње и управљања земљиштем.

Да би подржала овај процес, биће основана Регионална експертска саветодавна радна група (РЕСРГ) за ЗПЗБ са одговарајућим представницима и заинтересованим странама из одговарајућих министарстава и повезаних институција (нпр. агенција IPARD) са две подгрупе под окриљем агро-еколошких практичних политика: заштите земљишта и органске пољопривреде. Те групе ће се фокусирати на оцену практичне политике руралног развоја засновану на доказима са фокусом на агро-екологију, а посебно на заштиту земљишта и органску пољопривреду. Конкретније:

- РЕСРГ Земљиште – Крајни циљ: Успостављање регионалног партнерства за земљиште, како би се побољшала размена знања и идентификовали примери најбоље праксе за заштиту земљишта од загађивања и деградације. Овај посао треба да заузме интегрисани приступ како би се такође осигурала конзистентност са утицајима на загађење ваздуха и воде.
- РЕСРГ Органска производња – Крајни циљ: промовисање органске пољопривредне производње прихватљиве за животну средину и смањења синтетичких хемијских производа који се користе у производњи хране. Подршка процесу увођења контроле и следивости органске пољопривредне производње и производа.

Сарадња са научним, образовним, пословним и пољопривредним холдинзима, како би се олакшао прелаз на иновативне технологије прихватљиве за животну средину и методе пољопривредне производње, ће се реализовати преко структура за пренос знања и иновација на Западном Балкану као основе регионалног Система знања и иновација у пољопривреди (AKIS). Њу ће пратити успостављање и поступни развој регионалне мреже за иновације (РЕСРГ AKIS) како би се олакшао трансфер иновативних технологија прихватљивих за животну средину и метода пољопривредне производње. Чланови ове мреже треба да обухватају представнике министарстава и научнике на пољу практичне политике за иновације, као и експерте из приватних регионалних и европских поборника иновација за технологије и у пољопривреди и у исхрани.

Та мрежа ће се фокусирати на развој регионалних и стратешких планова економија Западног Балкана за развој AKIS, нпр. на иновативне технологије прихватљиве за животну средину, безбедност и квалитет хране и дигитализацију. Поврх тога, она ће подржавати процес побољшавања одабраних формалних и неформалних образовних програма за започињање решавања потреба за истраживањем, иновацијама и дигитализацијом у пољопривреди, за укључивање практичне наставе

на пољу пољопривредних и прехранбених технологија и њихово усклађивање са потребама будућих тржишта.

Национална рурална мрежа треба да служи као продужена рука Министарствима пољопривреде, посебно у оквиру IPARD и његових алата за имплементацију. Да би подржавале овај процес, Националне мреже за рурални развој (НМРР) и њихови чланови треба да унапреде своје капацитете за промоцију руралног развоја и бољу оријентацију ка услугама њихових одговарајућих НМРР. Ово укључује подршку у виду размене знања и најбољих пракси са руралним заинтересованим странама по разним питањима, посебно модернизацији пољопривредних поседа и преради, диверсификацији руралних активности и предузетничким повољним приликама, одржавањем и валоризацијом природног, културног и традиционалног наслеђа руралних подручја.

Да би усмеравале овај процес, консолидују се Стратегије локалног развоја LEADER Локалних акционих група из економија Западног Балкана које подржавају инклузивну економску диверсификацију, прихватљиву за животну средину и климу.

Праксе управљања отпадом или стратешки оквири су скоро непостојећи у руралним подручјима Западног Балкана. Услед слабог руралног система управљања отпадом, тешко је постићи одрживи економски развој и прописну заштиту животне средине. Потребни су унапређени развој практичне политике и холистичке стратегије са јаком компонентом спречавања отпада и рециклирањем примењеним путем регионалне и међусекторске сарадње и координације заинтересованих страна на управљању отпадом. Ово обухвата систематско праћење отпада и његових извора, планирање у правцу смањивања отпада, повећане организационе и техничке капацитете општина/комуналних предузећа у управљању отпадом, целокупно друштвено подизање свести о прописном управљању отпадом и негативним

утицајима управљања отпадом, реализацију програма спречавања плутајућег отпада и олакшавање акција чишћења са омладином и волонтерима.

Потребни су разрада документа практичне политике заснованог на доказима и извештај о процени да би се одредила полазна линија за тренутне емисије из пољопривреде у економијама Западног Балкана. Планира се оснивање Регионалне експертске саветодавне радне групе на техничком нивоу која ће бити одговорна за развој синтетичких извештаја, регионалних и за економије Западног Балкана, о јазовима, изазовима, потребама и томе како се прилагодити климатским променама, посебно у пољопривредном сектору.

Стална радна група за регионални рурални развој (СРГ РРР) ће такође олакшати повећање производње из обновљивих извора енергије и инвестиције у одговарајуће технологије, кроз промовисање одговарајућих IPARD мера и програма подршке налик IPARD, у економијама Западног Балкана тамо где су такви алати доступни. Биће узети у обзир синергије са/ризик од негативних утицаја на квалитет ваздуха.

Овај процес ће се реализовати преко установљене РЕСРГ за IPARD која ће се фокусирати на унапређење IPARD мера широм економија и административних система међу Агенцијама за плаћање и Управним органима за делотворну примену техничке подршке. РЕСРГ ће имати за циљ да омогући трансфер знања о меродавним стандардима ЕУ, умрежавање и подизање свести о техничкој помоћи и мерама обуке, као и јачање капацитета управе и финалних корисника, како би се побољшала апсорпција финансијских средстава и усклађеност са мерама ЕУ.

Мапа пута за Заштиту природе и биолошку разноврсност

Први део: Постојећи изазови на Западном Балкану

Регион Западног Балкана је изузетно богат врстама и разноврсношћу станишта. Многе од врста које се налазе у овом региону су ендемске. Ипак, заштита биолошке разноврсности и природних ресурса није адекватна. Биолошка разноврсност и губитак станишта се уочавају широм овог региона, при чему неким врстама прети изумирање. Иако биолошка разноврсност и екосистеми играју кључну улогу у обезбеђивању слатке воде, ваздуха и хране коју конзумирамо, омогућавају прилагођавање на климатске промене и смањење ризика од катастрофа, аспекти биолошке разноврсности и услуге екосистема се ретко узимају у обзир у широј разради практичне политике. У исто време, институционални аранжмани у сектору биолошке разноврсности у овом региону су недовољни и често сиромашни ресурсима са недовољно утицаја на секторске практичне политике и примену закона.

У овој области, главни приоритети за регион Западног Балкана су да се заустави губитак биолошке разноврсности, да се интегришу циљеви Стратегије биолошке разноврсности ЕУ за 30% заштићених подручја и 10% строго заштићених подручја, да се започне решавање очувања биолошке разноврсности и услуга екосистема и обнове екосистема, транспонује и осигура спровођење Директива о птицама и стаништима, да се интегришу сви ови елементи у Стратешки план биолошке разноврсности Западног Балкана до 2030, да се договори о заједничком регионалном ставу за 15. Конференцију страна потписница Конвенције Уједињених нација о биолошкој разноврсности (CBD) (CoP 15) и ради у правцу постизања глобалних циљева након 2020. године и циљева биолошке разноврсности ЕУ.

Богата биолошка разноврсност и природни екосистеми Западног Балкана пружају драгоцене користи локалним заједницама. У исто време, овај регион се суочава са изазовима у смислу притисака и утицаја на природу у вези са урбаним развојем,

изградњом нових путева, брана, илегалним ловом и неодрживим праксама у шумарству. Тај тренд брзог развоја (посебно транспортних коридора) ствара све већи притисак на природна подручја и високи ризик од фрагментације станишта.

Заштита и координисано одрживо управљање прекограничним скуповима заштићених подручја и зелених коридора су пресудни за дугорочно одржавање могућности еколошке повезаности у овом региону. Ово значи унапређену регионалну сарадњу у областима еколошке повезивости и координисаног управљања прекограничним природним подручјима/скуповима заштићених подручја.

Обухват предела са потенцијалом да пружају услуге екосистема у региону Западног Балкана је висок, нарочито шума у планинским подручјима, природних екосистема око великих језера и раширених природних речних система. Приоритетно треба да се разматрају распоређивање Зелене инфраструктуре и могућност повезивања између тих екосистема и станишта. Постоје значајне прилике за повезивање зелених коридора са ширим регионом, што би даље повећало еколошку повезивост и дало велики допринос Трансевропској мрежи природе.

Ово ће захтевати појачану сарадњу на регионалном нивоу, боље научне информације и знање, прописну примену законодавства о заштити природе, јачање институционалних капацитета на свим управним нивоима одговорним за заштиту природе, подизање свести у вези са социјалним и економским користима од функционално повезаних екосистема, укључивање заинтересованих страна и шире јавности у планирање и управљање еколошким мрежама и осигурање финансијских средстава.

Те секторске практичне политике и стратегије треба да се ажурирају како би се интегрисала практична политика ЕУ о Зеленој инфраструктури и крајњи циљеви и праксе усмерили у главне токове у вези са заштитом елемената Зелене инфраструктуре.

Спровођење постојећег законодавства о очувању природе треба да се настави унапређивањем контроле незаконитих пракси на нивоу локације са директним утицајем на квалитет могућности повезивања природних станишта и популација угрожених врста (ловокрађе, незаконите сече шума), и унапређењем поштовања стандарда животне средине и поступака за издавање дозвола које се односе на утицај инфраструктуре пројеката на биолошку разноврсност и екосистеме (хидроцентралне, путне инфраструктуре, важења сировина). Такође је потребно да се ураде детаљно мапирање станишта, прикупљање и анализа података из теренских осматрања и систематско праћење популација кровних врста као део примене законодавства о заштити природе и оснивања мреже Натура 2000.

Пошто су економије Западног Балкана релативно мале и пошто су често та кључна подручја биолошке разноврсности од прекограничног значаја, потребан је прекогранични и регионални координисани приступ. Регионална сарадња између одговарајућих власти у одређивању и управљању заштићеним подручјима је кључни фактор за боље синергије и делотворно управљање мрежама заштићених подручја и еколошким мрежама. За делотворну реализацију на терену, могао би да се успостави регионални механизам за координацију заједничких акција које имају за циљ развој Зелене инфраструктуре и могућност повезивања екосистема.

Други део: Пут напретка

Тај стуб биолошке разноврсности Зеленог плана за Западни Балкан ће се реализовати у три главне фазе:

Прва фаза (2021.-2022.) ће имати за циљ разраду основних студија и процена како би се подржале акције 51 до 54 и створиле повољне прилике за унапређено транспоноване правне тековине (acquis) ЕУ о природи и сарадњу између Западног Балкана и ЕУ у имплементацији ЗПЗБ и Глобалног оквира за биодиверзитет за период након 2020. године у вези са акцијама 55 и 56.

Главни излазни резултати укључују:

- Извештај о биолошкој разноврсности Западног Балкана ће поставити полазну линију за мерење напретка Стратешког плана биолошке разноврсности Западног Балкана до 2030. године и пружити информације за регионалне планове и процене економија Западног Балкана, као што су извештаји о земљама ЕУ, различити BSAB, IPBES, извештаји CBD итд;
- Извештај о процени повољних прилика за обнову за Западни Балкан ће навести степен деградације шумских предела и приоритетне локације и станишта за обнову екосистема у овом региону као основу за регионални План обнове шумских предела (FLR);
- Извештај о климатским променама и везама биолошке разноврсности и препоруком за улазне тачке за њихову интеграцију у практичне политике за климатске промене, стратегије и планове, укључујући и компоненту декарбонизације ЗПЗБ, доприносе NOD и планове NAP. Тај извештај ће обухватати кључне показатеље за врсте, како би се пратио утицај климатских промена на врсте и станишта;
- Оквир за систематско праћење и оцењивање биолошке разноврсности ће се користити као основа за развој Информационог система биолошке разноврсности Западног Балкана. Показатељи ће се усклађивати са показатељима Европске агенције за животну средину (ЕЕА), циљевима постављеним у Стратегији биолошке разноврсности ЕУ за 2030. и Глобалним оквиром за биодиверзитет CBD након 2020. године.

Друга фаза (2022.-2024.) ове компоненте ће се фокусирати на разраду регионалних стратешких докумената и планова, те механизме за систематско праћење и извештавање, укључујући и (i) Стратешки план биолошке разноврсности Западног Балкана до 2030. године; (ii) План обнове шумских предела Западног Балкана; (iii)

планове заштите и обнове локалне природе, укључујући и за морска подручја; (iv) развој мапе пута за стварање Информационог система биолошке разноврсности Западног Балкана.

Фаза 2 ће промовисати усклађивање широм економија и регионалних практичних политика са Стратегијом биолошке разноврсности ЕУ, Зеленим договором ЕУ и Глобалним оквиром за биодиверзитет CBD након 2020. године. Радна група за биодиверзитет (BDTF) за Југоисточну Европу (ЈИЕ) ће олакшати регионалну координацију преузетих обавеза широм економија и предложати регионалне и прекограничне иницијативе међу економијама Западног Балкана и државама чланицама ЕУ.

Рад у оквиру ове фазе ће имати за циљ да интегрише практичну политику ЕУ о природи и Глобални оквир за биодиверзитет CBD након 2020. године у регионалне стратегије и законодавство економија Западног Балкана, документа практичних политика са акцијама у складу са применом правне тековине (acquis) ЕУ везане за биолошку разноврсност за Заштиту природе (Директива о птицама (2009/147/ЕЗ) и Директива о стаништима (92/43/ЕЕЗ), Стратегијом биолошке разноврсности ЕУ за 2030, Стратегијом ЕУ за шуме за 2030, укључујући и Хоризонтално законодавство - посебно оно из Директиве INSPIRE (2007/2/ЕЗ) и повећање доприноса другим кључним тематским иницијативама, као што су Бонски изазов и ЕССА30. Остали референтни документи ће обухватати обавезујуће циљеве ЕУ за обнову екосистема, Смернице за пошумљавање прихватљиво за биолошку разноврсност и обнављање шума у ЕУ и Бонски изазов.

Фаза 2 ће се закључити 2024. године са средњорочним извештајем о напретку и нивоу амбиција преузетих обавеза за очување природе од владиних и невладиних актера у овом региону на нивоу економија Западног Балкана и регионалном нивоу. Тај извештај ће бити провизорно представљен на CBD COP-16.

Главни излазни резултати укључују:

- Стратешки план биолошке разноврсности Западног Балкана који садржи циљеве и показатеље усклађене са Стратегијом биолошке разноврсности ЕУ за 2030, Зеленим договором ЕУ и Глобалним оквиром за биодиверзитет CBD за период након 2020, укључујући и показатеље који се користе за извештавање CBD;
- План обнове предела Западног Балкана, укључујући и финансијски план, како би се промовисале заједничке стратегије за мобилисања ресурса за FLR и идентификовале повољне прилике за унапређено одрживо управљање и обнову шума. План обнове предела Западног Балкана ће помоћи да се утврде кључна подручја за обнову и врсте интервенција у обнови и повећање интерног и међународног финансирања за обнову екосистема;
- Информациони систем биолошке разноврсности Западног Балкана, који треба да се допуни одговарајућим информационим системима биолошке разноврсности (нпр. Информационим системом биолошке разноврсности за Европу (BISE)), и пружа детаљне смернице за стандардизовано прикупљање података за сваку од пет таксономских група врста (птице, сисаре, водоземце, рептиле и васкуларне биљке – Директива о стаништима ЕУ, Анекс 2 и Анекс 4), следећи стандарде података о биолошкој разноврсности – Стандард Darwin Core и план ABCD и регионалне смернице Западног Балкана.

Фаза 3 (2024.-2030.) ће се усредсредити на подржавање мобилисања финансијских и људских ресурса за промоцију делотворне реализације преузетих обавеза из ЗПЗБ и осигурати редовно систематско праћење и извештавање о преузетим обавезама широм економија и региона. Ти показатељи Глобалног оквира за биодиверзитет за период након 2020. и показатељи Зеленог плана ће се редовно систематски пратити и саопштавати групи РРГ Env. Годишње процене реализације акционог

плана, укључујући и акције предложене у стратешким документима разрађеним у току фазе 2, ће сачињавати BDТF ЈИЕ и представљаће их групи РРГ Env.

Главни излазни резултати укључују:

- Годишње извештаје групи РРГ Env;

- Средњорочни извештај о напретку имплементације стуба биолошке разноврсности ЗПЗБ у 2025. години;

- Коначан извештај о реализацији стуба биолошке разноврсности ЗПЗБ у 2030.

3. ДЕО – УПРАВА, СИСТЕМАТСКО ПРАЋЕЊЕ, ИЗВЕШТАВАЊЕ И ОСТАЛИ МЕХАНИЗМИ ЗА ПОДРШКУ ИМПЛЕМЕНТАЦИЈИ СОФИЈСКЕ ДЕКЛАРАЦИЈЕ

УПРАВА

Да би се олакшала имплементација Софијске декларације о ЗПЗБ, неопходна је усклађена акција како би се обезбедило регионално власништво и сарадња, приступ вишеструких заинтересованих страна, међусекторска сарадња кроз укључивање свих меродавних власти Западног Балкана, као и јачање сарадње на различитим нивоима. Стога СРС настоји да успостави и одржава различите платформе преко којих ће се обезбедити сви ови елементи. Да би управљао целокупним процесом, од самог почетка ће бити укључени креатори практичних политика и представници власти Западног Балкана задужени за разне области практичних политика обухваћених Зеленим планом. Регионална радна група за животну средину (РРГ Env), основана 2015. године као међувладина платформа за стални дијалог о практичним политикама о животној средини и климатску акцију, уз друге регионалне координаторе задужене за разне компоненте овог Акционог плана, ће представљати окосницу овог процеса. Подржана од стране Радне групе за биодиверзитет Југоисточне Европе, основане 2017. године као саветодавно тело у области биолошке разноврсности и која ради у проширеном формату који предвиђа учешће представника других ресорних министарстава, Регионална радна група ће бити механизам који треба да осигура регионално власништво, као и активно ангажовање и усмеравање улоге власти Западног Балкана у процесу испуњавања преузетих обавеза из Софијске декларације. Успостављање снажне међусекторске сарадње ће бити кључни елемент успешног механизма управљања, имајући у виду сложеност и мултидисциплинарну природу Зеленог плана, као и снажну потребу за започињање решавања еколошких и климатских проблема кроз један холистички приступ.

Да би олакшао усмеравање и омогућио добро информисан процес одлучивања, СРС има да осигура и одржава платформу за дијалог са службама Европске комисије, релевантним регионалним организацијама које имају активности или мандате у одговарајућим областима практичних политика у региону Западног Балкана (као што су Секретаријат Енергетске заједнице (СЕЗ), Стални секретаријат Транспортне заједнице (ССТЗ), Стална радна група за регионални рурални развој (СРГ РРР), Међународна унија за заштиту природе (IUCN) итд.), са међународним финансијским институцијама, разним социоекономским партнерима, невладиним организацијама, академском и научном заједницом. Те дискусије ће се одвијати кроз редовне и ванредне састанке РРГ Env на оперативном нивоу, као што је предвиђено Мандатом Регионалне радне групе за животну средину. Овај дијалог треба да омогући размену информација и подршку властима Западног Балкана засноване на захтевима за усклађивањем, најновијим развојима догађаја у погледу практичне политике и другим релевантним процесима, без угрожавања и утицања на редовне агенде и мандате осталих регионалних организација.

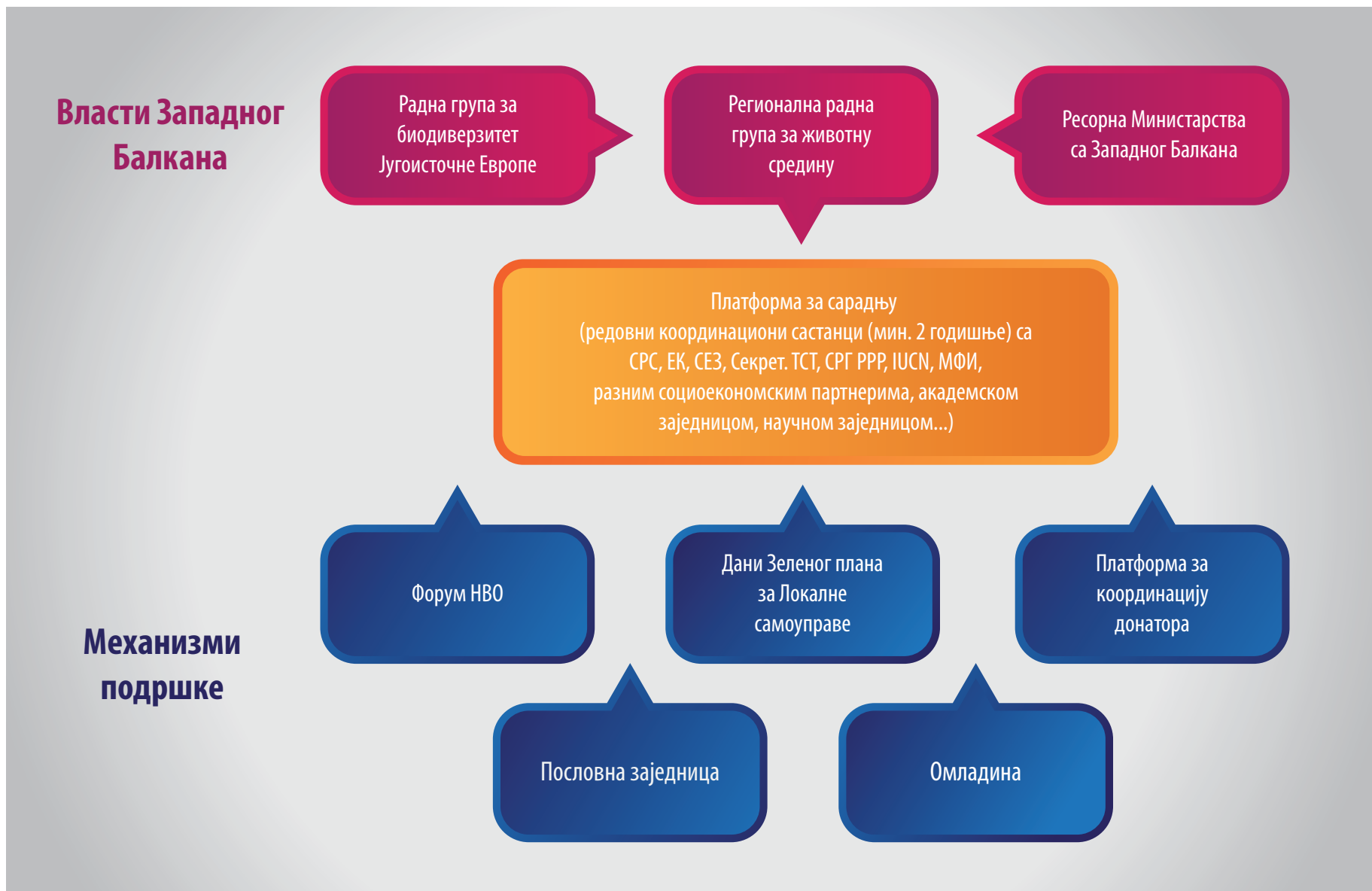
Поред сталног дијалога на оперативном нивоу, на годишњим министарским састанцима организованим у оквиру РРГ Env ће се преиспитивати напредак постигнут у претходној години кроз механизме систематског праћења и извештавања које су установили СРС и регионални партнери, потврђиваће се годишњи извештаји о напретку ЗПЗБ и, на основу ових елемената и идентификованих приоритета, даваће се смернице за имплементацију за предстојећу годину кроз заједничке изјаве. Слично састанцима РРГ Env, министарски састанци могу да се одвијају у проширеном формату тако да укључују министре задужене за све одговарајуће области практичних политика садржаних у ЗПЗБ.

Овај модел управљања ће бити допуњен са две додатне платформе преко којих ће креаторима практичних политика са Западног Балкана бити обезбеђивани додатни улазни подаци, који доносе са собом најразличитије повратне информације и детаље засноване на искуству, као што се види из различитих улога и перспектива имплементације. Ове две платформе су Форум Невладиних организација о реализацији Зеленог плана за Западни Балкан (у даљем тексту: Форум НВО) који ће омогућити размену искустава и знања, као и обезбедити олакшавање процеса одлучивања у случају конфронтирања гледишта. Друга платформ, која ће осигурати механизам вертикалне координације и повратне информације на основу искуства на имплементацији и изазова на које се наилази, ће бити иницијатива Дани Зеленог плана (ДЗП). Организована за локалне самоуправе (ЛСУ) као процес сарадње, она ће довести до годишњег догађаја који ће омогућити размену знања и промоцију активности у јавном сектору на локалном нивоу које доприносе испуњавању преузетих обавеза из Софијске декларације и унапредити добробит грађана у региону Западног Балкана.

Финансирање ће бити кључни елемент за успешну имплементацију ЗПЗБ. Постојећа хитна потреба за дубоком зеленом транзицијом кроз обнову свих привредних сектора повлачи за собом крајње скупе процесе. Са високим еколошким стандардима који се уводе кроз ЕЗД и ЗПЗБ, и имајући у виду садашњу ситуацију у региону Западног Балкана у смислу усклађености са практичним политикама ЕУ и спровођењем законодавства, ова транзиција намеће високе захтеве и финансијску оптерећеност. Она такође доноси многе социоекономске и друге изазове, укључујући и захтеве да се осигура праведна транзиција и друштвено избалансиран развој. У том погледу, властима Западног Балкана ће бити потребна снажна подршка од међународне и донаторске заједнице у пружању не само техничке, него такође и финансијске помоћи. Да би координисао овај процес, омогућио идентификацију јазова и приоритета и побринуо се за стални

дијалог о финансијским потребама и могућностима, СРС ће блиско сарађивати са потенцијалним донаторима и организацијама заинтересованим за подржавање имплементације Софијске декларације и организовати годишњи Координациони састанак донатора. Координација финансијске подршке и повезаних активности ће допринети да се осигура не само успешност ове изазовне транзиције, него такође и да се убрза читав овај процес и следствено томе омогући економијама Западног Балкана да држе корак са државама чланицама ЕУ које већ напредују на њиховом путу ка климатској неутралности. Тај Процес координације донатора ће такође играти важну улогу у премошћавању јаза и повећању делотворности у капацитетима економија Западног Балкана да апсорбују доступну финансијску и техничку подршку и да боље координишу доступне механизме, финансијска средства и експертизу. Кроз овај процес и финансијску подршку, имплементација Софијске декларације треба да пружи разне прилике (повезане са зеленим растом) за економије Западног Балкана и да донесе бројне социоекономске користи.

Напред елабориран механизам управљања ће штитити делотворну имплементацију Софијске декларације и пружаће додатне користи у смислу јачања административних капацитета за њену прописну и благовремену имплементацију кроз регионалну сарадњу и ангажованост разних заинтересованих страна са њиховим експертизама у овом процесу. С друге стране, дијалог са МФИ и донаторском заједницом ће помоћи да се унапреди координација могућности финансирања, премосте одређени јазови у финансирању у имплементацији и да се повећају апсорпциони капацитети економија Западног Балкана кроз максимизирани синергије и копирање успешних иницијатива на ефикасан начин. Да би се обезбедила подршка целокупном том процесу, треба да се истраже и јачају сарадња и дијалог међу члановима парламената, као и улога (њихових) одбора за заштиту животне средине.

Дијаграм 1. Механизам управљања

УЧЕШЋЕ ЦИВИЛНОГ ДРУШТВА

Организације цивилног друштва играју значајну улогу у подржавању целокупног процеса испуњавања преузетих обавеза из Софијске декларације и кроз њихово знање и искуство (know-how) и практично искуство олакшавају амбициозну зелену транзицију која је пред регионом Западног Балкана. Њихов допринос имплементацији Софијске декларације је омогућен кроз Форум НВО за Имплементацију Зеленог плана за Западни Балкан. Тај Форум омогућава дијалог међу идентификованим организацијама са Западног Балкана и такође неким истакнутим и активним организацијама из држава чланица ЕУ. Тај дијалог се одвија у току редовних састанака које сазива СРС у блиској координацији са ЕК. Резултате, закључке и препоруке са тих састанака Форума НВО Председавајући саопштава на састанцима РРГ Env. На овај начин, све меродавне власти које доносе одлуке се директно обавештавају о доприносима и препорукама од сектора НВО.

Форум НВО се састоји од разних идентификованих организација са експертизом и искуством стеченим радом на пољима која покрива ЗПЗБ. Почетни избор релевантних организација и оснивање Форума НВО су обављени на почетку 2021. године на основу искуства СРС и редовне сарадње са организацијама које су активне у областима практичних политика садржаним у Зеленом плану. Тај избор је такође извршен на основу интереса који су исказале неке НВО у светлу припреме Софијске декларације и спремности да допринесе њеној имплементацији. Ово обухвата званични Заједнички предлог НВО о ЗПЗБ који је припремљен у априлу 2020. године и подељен са ЕК и СРС, као и Заједничку изјаву организација цивилног друштва достављену властима Западног Балкана у току припреме Самита у Софији (новембар 2020.). Ту почетну листу су допуниле НВО које се баве животном средином идентификоване у оквиру Пројекта Партнерски програм за приступање (EPPA) у области животне средине и додатно је обogaћена невладиним организацијама које су идентификоване кроз истраживање које је обавио СРС и у консултацијама са ЕК, DG NEAR. Та листа идентификованих НВО садржи више од 50 организација и она је

живи документ који може да се преиспитају како би се укључиле друге НВО (како би се омогућио приступ других организација, укључујући и оне које ће бити основане у будућности) уколико оне изразе интерес да се придруже Форуму доносећи своју експертизу и искуство у подршци настојањима ЗПЗБ. Посебна пажња ће бити посвећена осигурању учешћа рањивих група у раду Форума НВО, као што су Роми.

Поред његове улоге у подржавању процеса креирања практичних политика, тај основани Форум НВО има многе друге крајње циљеве и позитивне ефекте, као што је систематско праћење напретка, на основу којих могу да се идентификују и реализују нови доприноси и идеје, као и одређене корективне мере. Кроз редовне налазе и стални дијалог међу представницима сектора НВО и могућност извештавања о налазима и презентирање предлога креаторима практичних политика на Западном Балкану, ово неформално тело представља додатни механизам за подршку усмеравању имплементације ЗПЗБ. Активности Форума су осмишљене да подигну општу свест грађана Западног Балкана о клими, животној средини и другим областима практичних политика и процесима у вези са Зеленим планом, и о постигнутом напретку, настојећи да се додатно ојачају капацитети НВО сектора у овом региону. Кроз заједнички рад на постизању заједничких крајњих циљева, без обзира на различите перспективе, сарадња између сектора НВО и органа јавне управе на Западном Балкану ће се јачати на корист обе стране на основу начела партнерства.

Рад Форума НВО подржава СРС који координира његове активности и организује редовне састанке двапут годишње (пожељно пре редовних састанака РРГ Env). У случају потребе и спремности учесника Форума, такође могу да се сазивају ванредни састанци. Да би подржао СРС и олакшао свеукупни напор, Форум има Председавајућег који има шестомесечни мандат. Тај Председавајући се ангажује на добровољној основи и њега/њу идентификују/бирају учесници Форума на редовним састанцима Форума. Улога Председавајућег је да блиско сарађује са и да подржава СРС у организовању састанака, изради нацрта агенди, разрађивању

идеја и утврђивању приоритета за дискусију, модерирању сесија и изради нацрта закључака са састанака. Улога председавајућег је такође да извештава о тим закључцима на редовним и ванредним састанцима РРГ Env.

Закључци са тих састанака, као и налази студија и истраживања обављених у оквиру Форума НВО, се презентирају одговарајућим властима економија Западног Балкана, релевантним регионалним организацијама, МФИ и осталим партнерима, кроз учешће председавајућег Форума НВО на редовним састанцима Регионалне радне групе за животну средину. СРС, заједно са председавајућим, координише и подржава овај процес пажећи да председавајући (потенцијално уз друге представнике Форума) буде позван на састанке РРГ Env и да се обезбеди адекватан временски блок у дневном реду састанка за презентацију закључака и предлога Форума. Форум НВО је такође позван да пружа улазне податке за годишњи процес извештавања о имплементацији ЗПЗБ, као и да доприноси циклусу систематског праћења Софијске декларације.

На овај начин, успостављени стални дијалог којим координише СРС, ојачана сарадња између НВО и власти Западног Балкана, и такође сарадња између регионалних и европских НВО доносе мноштво користи и омогућавају додатно јачање капацитета невладиног сектора у региону Западног Балкана. Форум НВО такође игра важну улогу у подизању свести и ширењу информација о крајњим циљевима Зеленог плана, статусу и напретку у напорима на заштити животне средине свим грађанима Западног Балкана

УЧЕШЋЕ ЛОКАЛНИХ САМОУПРАВА

Локалне самоуправе (ЛСУ) такође играју важну улогу у имплементацији Софијске декларације и доприносе испуњавању обавеза које су преузели Лидери Западног Балкана договорених у току Самита Берлинског процеса у Софији. Кроз просторно

планирање, локалне климатске акције, управљање енегријом јавног сектора, паметне енергетске системе, урбану мобилност, развој интермодалних чворишта и транспортну инфраструктуру, развој локалних енергетских и климатских стратегија, употребу решења заснованих на природи кроз озелењавање урбаних подручја, интегрисање процене утицаја на животну средину у урбани развој и планирање урбаног ширења, управљање отпадом, пречишћавање канализационих вода, као и кроз многе друге мере, ЛСУ доприносе и могу да убрзавају зелени развој и жељену трансформацију овог региона. С друге стране, њихово искуство у реализацији релевантних практичних политика на нивоу економија Западног Балкана и спровођењу законских услова могу додатно да подрже процесе креирања практичних политика које пружају јединствене повратне информације следећи приступ одоздо на горе. Разумевање потреба и брига локалних власти и шире укључивање локалних заједница у инклузивни процес доношења одлука са властима Западног Балкана ће убрзати читав тај процес и помоћи да се поставе реалистичнији, а ипак амбициозни крајњи циљеви на нивоу економија Западног Балкана и уопште. Стога је витални елемент за олакшавање имплементације Софијске декларације јачање сарадње међу ЛСУ у овом региону и обезбеђивање повратних информација од вертикалне координације, како би се олакшао процес креирања практичних политика.

Регион Западног Балкана има око 520 општина са огромним потенцијалом да подстичу зелени развој и подрже подизање свести међу грађанима Западног Балкана. Међутим, општинама често недостају искуство и знање, приступ финансирању и оне имају многе друге изазове у свом свакодневном раду, који се односе на, али се не ограничавају на примену мера за заштиту животне средине и бављење климатским променама. Општине су често задужене за један од најхитнијих проблема животне средине, као што је управљање отпадом и пречишћавање отпадних вода. Имајући ово у виду, СРС намерава да успостави оквир сарадње за општине како би омогућио размену знања, подизање свести и олакшао активности на прикупљању финансијских средстава и копирање примера

најбоље праксе који доприносе крајњим циљевима ЗПЗБ у овом региону. Ова иницијатива ће бити разрађена у блиској сарадњи са одговарајућим партнерима, као што су мрежа NALAS, заједнице општина и многи други.

Та иницијатива ће се заснивати на годишњим циклусима сарадње и процесима размене знања који ће кулминирати у форми Дана Зеленог плана за локалне самоуправе. Ти догађаји Дана Зеленог плана (ДЗП) ће бити организовани у виду годишње конференције која се пожељно сазива пре редовних годишњих министарских састанака у оквиру РРГ Епв. Ови догађаји ће служити за презентацију успешно реализованих пројеката који се односе на Зелени план, достигнућа која доприносе заштити животне средине, ублажавању климатских промена и унапређењу добробити грађана Западног Балкана. ДЗП ће такође служити као платформа за размену знања, сарадњу и умрежавање међу представницима ЛСУ. Да би се повећао обухват и инспирисало на копирање успешних прича, један од резултата ДЗП ће бити билтен који ће се штампати или електронски дистрибуирати свим општинама у региону Западног Балкана. Да би се даље мотивисали представници разних општина да представљају своја достигнућа и помажу осталима кроз дељење свог искуства, ДЗП ће укључивати сегмент награда Шампион Зеленог плана (који ће се користити за даље озелењавање града/варошице или промотивне активности и кампање). Успешне општине које постигну и документују значајан напредак на реализацији Зеленог плана ће бити позиване на састанак РРГ Епв да представе награђени пројекат. Тај целокупан процес ће подржавати СРС у блиској сарадњи са релевантним партнерима. Ова иницијатива ће такође настојати да јача сарадњу са постојећим иницијативама ЕУ и осталим иницијативама, као што су Споразум градоначелника²³, иницијатива Европска недеља мобилности,²⁴ Урбани савез²⁵, Европски зелени капитал²⁶, и сличне.

²³ <https://www.covenantofmayors.eu/>

²⁴ <https://mobilityweek.eu/home/>

²⁵ <https://www.iucn.org/regions/europe/our-work/nature-based-solutions/iucn-urban-alliance>

²⁶ <https://ec.europa.eu/environment/europeangreencapital/winning-cities/>

ДОНАТОРСКА КООРДИНАЦИОНА ПЛАТФОРМА И ФИНАНСИРАЊЕ ЗПЗБ

Како би се усмерила доступна подршка и осигурало да се оскудни ресурси користе што је могуће ефикасније, СРС ће сазивати донаторске координационе састанке о Зеленом плану за Западни Балкан. Ови састанци ће бити организовани као редовни годишњи догађаји за утврђивање потреба и приоритета за овај регион, као и разматрање могућности да се интервенише на усклађени начин и пружи подршка када је доступна. Годишњи састанци треба да подстичу бољу донаторску координацију, омогуће размену гледишта међу донаторима о тренутном стању имплементације Софијске декларације, те олакшају дискусију о разним питањима и напредовања стратегије. Ова платформа такође треба да јача везе између донатора и власти Западног Балкана и да максимизира утицај развоја програма које подржавају донатори кроз њихово боље усклађивање са програмима економија Западног Балкана. Ови састанци ће такође омогућавати учесницима да представе своје програме, појашњавају инвестиционе потребе и промовишу нове идеје за пројекте за донаторску подршку.

На тим састанцима ће се разматрати апсорпциони капацитети меродавних власти у економијама Западног Балкана и разматраће се могућности да се они унапреде кроз јачање капацитета и координацију преко граница/међа. Ти састанци ће такође служити као платформа за разматрање унапређења делотворности и ефикасности пружене подршке кроз регионалну сарадњу и налажење могућности за копирање успешно реализованих иницијатива широм региона Западног Балкана. Донаторски координациони састанци ће такође представљати оквир за дискусију о зеленом и одрживом финансирању, међутим, првенство треба да се даје пројектима са највећим позитивним утицајима на животну средину и климу. СРС ће осигурати

учешће представника донаторске заједнице на редовним састанцима РРГ Епв као главног тела за координисање имплементације Софијске декларације.

Екстерни инструменти по наредном Вишегодишњем финансијском оквиру ЕУ (2021.-2027.), IPARD са његових 11 мера и Инструментом за предприступну помоћ (IPA) III, ће бити кључни инструменти финансирања за покретање акција и иницирање свеобухватне зелене транзиције у региону Западног Балкана. Они могу да се користе за пољопривреду и сектор производње хране, као и за енергетску ефикасност, обновљиве изворе енергије и иницијативе у правцу економије која је ефикасна у погледу ресурса, одржива и ниско угљенична. Међутим, пошто ово неће бити довољно, биће пресудни додатна финансијска средства од економија Западног Балкана, подршка од држава чланица ЕУ, мобилисање приватних инвестиција, као и значајно финансирање од међународних финансијских институција (МФИ). Та предвиђена зелена транзиција у региону Западног Балкана ће захтевати удруживање свих постојећих, али такође и инструмената који развијају иновативну финансијску помоћ, као што су зелене обвезнице. Коришћење постојећих извора финансијске подршке ће имати важан покретачки ефекат за сопствене изворе економија Западног Балкана, као и за приватне и друге инвеститоре. У будућности треба да се максимизира потенцијал Инвестиционог оквира Западног Балкана (WBIF) са његова два постојећа механизма стапања, Фондом Зелено за раст (GGF) и Регионалним програмом енергетске ефикасности (РПЕЕ), који већ подржавају многе активности које се односе на ЗПЗБ у овом региону.

УЧЕШЋЕ ПОСЛОВНЕ ЗАЈЕДНИЦЕ, ОМЛАДИНЕ И РАЊИВИХ ГРУПА, УКЉУЧУЈУЋИ И РОМЕ

Пословна заједница Западног Балкана може додатно да олакша и убрза реализацију преузетих обавеза из Софијске декларације. Потенцијално учешће пословне заједнице је разматрано са различитим заинтересованим странама у току почетних фаза имплементације Софијске декларације. Заједничко схватање јесте да постоји потреба да се та пословна заједница боље информисе, подржи и мотивише и, кроз унапређену координацију, учини саставним делом процеса имплементације. С друге стране, на целокупну пословну заједницу Западног Балкана ће утицати предвиђена свеобухватна еколошка трансформација по ЕЗД и планираним инструментима за подршку декарбонизацији преко граница ЕУ. Стога ће ти очекивани процеси и трансформација индустријског сектора захтевати брзу модернизацију и трансформацију, следећи темпо који одређују амбиције Зеленог договора, иначе би та очекивана еколошка трансформација са њеним крајњим циљевима могла да донесе одређене опасности онима који ће одуговлачити и одлагати прихватање те нове парадигме, ризикујући да изгубе свој удео на тржишту, моћ и приходе.

Пословна заједница на Западном Балкану се подстиче да створи исправан оквир за оптимизацију своје праксе, да се одлучи за одрживо финансирање, усвоји начела циркуларне економије, да првенство смањењу и поновној употреби материјала, производима који су одрживи и могу да се рециклирају, смањи амбалажу и повећа употребу поновно употребљивих материјала и материјала за амбалажу који могу да се рециклирају. Кроз овај нови пословни модел, потрошачи на Западном Балкану ће бити оснажени да врше информисане изборе, док ће нови производи и праксе произвођача да доводе до позитивних промена у понашању потрошача. Пословна заједница на Западном Балкану се подстиче да размотри нови пословни модел који обухвата зелено предузетништво, одрживе инвестиције, циркуларно пројективање и гаранције по иницијативи Европски климатски пакт (ЕКП) уз прихватање практичне политике одрживих производа, продужене одговорности

произвођача и спречавање пласирања производа штетних по животну средину на тржиште Западног Балкана. У исто време, предузећа за управљање отпадом, посебно она која ангажују рањиве групе, као што су Роми, треба да буду подржана како би расла и ширила се и инкорпорирала иновативне пословне моделе. У првим фазама имплементације, фокус посебно треба да буде на секторе који интензивно користе ресурсе, као што су изградња, текстил, пластика и електроника. У процесу подржавања трансформације пословног сектора на Западном Балкану, Коморски инвестициони форум (КИФ) Западног Балкана ће играти истакнуту улогу са СРС осигуравајући учешће представника пословне заједнице као дела инклузивног процеса управљања.

Још један значајан актер у имплементацији ЗПЗБ је омладина, као важна покретачка сила промене. Омладина је та која ће бити највише погођена акцијама данашњице, посебно што се тиче опасности од климатских промена, кризе у погледу природе, управљања отпадом и тако даље. Стога, младе генерације имају сопствени интерес, права, али такође и обавезе да суделују у овом процесу увођењем у њега својих иновативних идеја, критичког размишљања и модерног приступа за убрзање имплементације ЗПЗБ. У том погледу, Регионална канцеларија за сарадњу младих (RYCO) и Омладинска лабораторија СРС ће бити главни партнери за сарадњу у овој области, док ће СРС пружати прилику да представници омладине представљају своје бриге, гледишта и предлоге за унапређење, осигуравајући на такав начин њихово стално и опредељено учешће у усмеравању имплементације Софијске декларације.

Циркуларна економија и зелено предузетништво пружају неискоришћени потенцијал за оснаживање жена, посебно у контексту пандемије вируса КОВИД-19 која их је тешко погодила. Друштвена и еколошка предузећа која спроводе родну једнакост и оснаживање жена усред зеленог опоравка су витални елемент који доводи до одрживог развоја друштава Западног Балкана. Инклузивна зелена економија ставља одрживији фокус на друштвену и еколошку одрживост која

може да оснажи жене и девојке као предузетнице и произвођаче. Стога микро предузећа и мала и средња предузећа (МСП), предвођена женама, треба да буду на првој линији процеса економског опоравка, усредсређена на зелену и праведну транзицију.

Конечно, али такође важно, мада Роми представљају велики потенцијал за економије на Западном Балкану, њихова способност да активно доприносе се у великој мери траћи услед њихове маргинализације. Око 61% радне снаге Рома у овом региону је ангажовано у неформалном сектору, при чему су они углавном невидљив, али заправо врло важан део система управљања отпадом. Трансформација овог ангажмана у пријављени зелени иновативни рад би могла да у великој мери допринесе постизању циљева ЗПЗБ, али такође и циљевима Познанске декларације. Интеграција Рома Савета СРС може да послужи као партнер како би обезбедила усмеравање Рома у главне токове у имплементацији Софијске декларације.

СИСТЕМ СИСТЕМАТСКОГ ПРАЋЕЊА

Непрекидно систематско праћење кључних параметара Софијске декларације је један од главних предуслова за осигурање њене неометане имплементације. Мониторинг ће се обављати у редовним циклусима на основу унапред дефинисаних показатеља (који су ниже дати) преко којих ће бити могуће пратити напредовање имплементације, ниво достигнућа или идентификовање мртвих тачки и кашњења. Стога ће ови показатељи помоћи у утврђивању и анализирању разлога у случају успоравања или стагнације у процесу имплементације. Тај систем систематског праћења ће такође омогућити осмишљавање корективних мера за превазилажење проблема и осигурање неометаног настављања активности.

Квалитативни и квантитативни показатељи, који чине тај систем систематског праћења, се одређују на основу њиховог значаја за имплементацију Софијске

декларације, као и доступности података кроз годишње циклусе систематског праћења.

Да би обезбедио визуелну презентацију напредовања имплементације Софијске декларације, СРС ће развити Опсерваторију ЗПЗБ - веб платформу, лаку за употребу, са свим показатељима груписаним по областима практичних политика, по економијама Западног Балкана или региону у целини, са редоследима догађаја,

помоћним веб уређајима за различите параметре и базама података које ће се попуњавати кроз годишње циклусе прикупљања података. Ова платформа ће обезбедити да разне групе корисника, укључујући и креаторе практичних политика, истраживаче, регионалне организације, донаторе, грађане и многе друге, имају приступ овог брзој и лакој за употребу платформи ради бољег разумевања и праћења статуса имплементације.

ПОКАЗАТЕЉИ

	Број	Показатељ	Извор података
Климатске промјене	1.	Укупне емисије гасова са ефектом стаклене баште (тоне еквивалента CO ₂)	Пописи гасова са ефектом стаклене баште/Агенције за заштиту животне средине/Статистички заводи
	2.	Интензитет емисије гасова са ефектом стаклене баште из производње електричне енергије (тоне еквивалента CO ₂)	Извештаји Енергетске заједнице / Агенције за заштиту животне средине/Статистички заводи
	3.	Број секторских практичних политика које обухватају прилагођавање на климатске промене	Извештај о напретку ЕК/Саопштење о Политици проширења ЕУ
	4.	Ниво финансирања-клима	Извештај о напретку ЕК/Саопштење о Политици проширења ЕУ
Енергетика	1.	Процент имплементације-електрична енергија	Извештај Енергетске заједнице о имплементацији
	2.	Процент имплементације-обновљиви извори енергије	Извештај Енергетске заједнице о имплементацији
	3.	Процент имплементације-гас	Извештај Енергетске заједнице о имплементацији
Транспорт	1.	Transponirane relevantne direktive/propisi/standardi/specifikacije.	Извештај о напретку Акционог плана ТСТ Извештаји Техничког комитета
	2.	Стратегије Западног Балкана ажуриране одрживим и паметним елементима	Извештаји о напретку одрживе и паметне мобилности/састанци Ad hoc група
	3.	Инфраструктура изграђена према TEN-T (у вези са зеленим елементима)	Годишњи планови TEN-T

	Број	Показатељ	Извор података
Циркуларна економија	1.	Потрошња домаћег материјала по глави становника	http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=t2020_r1110&lang=en Статистички заводи
	2.	Потрошња домаћег материјала	http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=t2020_r1110&lang=en Статистички заводи
	3.	Продуктивност ресурса	https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/env_ac_rp/default/table?lang=en Статистички заводи
	4.	Стварање отпада - Укупно	https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/env_wasgen/default/table?lang=en Агенције за заштиту животне средине
Смањење загађења	1.	Годишње концентрације РМ честица, SO ₂ и NO _x у ваздуху	Годишњи извештаји о квалитету ваздуха за економије Западног Балкана Агенције за заштиту животне средине
	2.	Годишње емисије РМ укупно, РМ ₁₀ , SO ₂ и NO _x из великих постројења за сагоревање	Годишњи извештаји Енергетске заједнице о имплементацији Energy Community Homepage. (energy-community.org) Агенције за заштиту животне средине Конвенција LRTAP, Табеле NFR
	3.	Годишње емисије NH ₃ и NMVOC	Агенције за заштиту животне средине Конвенција LRTAP, Табеле NFR
	4.	Становништво прикључено на јавни водовод (%) и Становништво прикључено постројења за пречишћавање отпадних вода (%)	Статистички заводи економија Западног Балкана, Eurostat
	5.	Вештачки покривач земљишта по глави становника по типовима	Статистички заводи економија Западног Балкана, Eurostat/Агенције за заштиту животне средине (покривач земљишта CORINE)
	6.	Нитрат у подземним водама	Статистички заводи економија Западног Балкана, Eurostat/Агенције за заштиту животне средине
Одржива пољопривреда	1.	Удео површина под органском пољопривредном производњом у укупној коришћеној пољопривредној површини	Агенције за заштиту животне средине Извештаји о стању животне средине
	2.	Удео земљишта под управљањем које захтева смањење уноса хемикалија	Агенције за заштиту животне средине Извештаји о стању животне средине
	3.	Аритметичка средина садржаја органског угљеника у пољопривредном земљишту	Агенције за заштиту животне средине Извештаји о стању животне средине
	4.	Производња енергије из обновљивих извора из пољопривреде	Агенције за заштиту животне средине Извештаји о стању животне средине
	5.	Емисије гасова са ефектом стаклене баште из пољопривреде (тоне еквивалента CO ₂)	Агенције за заштиту животне средине Извештаји о стању животне средине
	6.	Број пољопривредних поседа и предузећа за прераду хране која примају (IPARD) помоћ да се ускладе са стандардима хигијене и добробити животиња	

	Број	Показатељ	Извор података
Заштита природе и биолошке разноврсности	1.	Означена копнена и морска заштићена и заштићена подручја, укључујући и мере ОЕСМ	UNEP-WCMC Светска база података о заштићеним подручјима (WDPA) https://www.protectedplanet.net/en/thematic-areas/wdpa?tab=WDPA Светска база података о осталим делотворним мерама очувања на бази подручја (WDOECM) https://www.protectedplanet.net/en/thematic-areas/oecms?tab=OECMs
	2.	Потенцијалне локације за мрежу Natura 2000 и еколошке мреже широм економија	Европска база података мреже Natura 2000, скупови података о еколошким мрежама https://www.eea.europa.eu/data-and-maps/data/natura-2000-eunis-database
	3.	Индекс заштите врста	Црвене листе економија Западног Балкана и регионалне https://www.iucnredlist.org/
	4.	Делотворност управљања заштићеним подручјима	Глобална база података о делотворности управљања заштићеним подручјима (GD-PAME) https://www.protectedplanet.net/en/thematic-areas/protected-areas-management-effectiveness-pame?tab=Results
	5.	Програми обнављања врста	Регионални акциони планови за врсте и широм економија
	6.	Површина обновљених шумских предела	Барометар Бонског изазова https://infoflr.org/bonn-challenge-barometer
	7.	Фенологија одабраних биљних и животињских врста	Показатељи и извори верификације који треба да се договоре на основу регионалног стратешког плана биолошке разноврсности
	8.	Стратегија биолошке разноврсности и Акциони планови за економије Западног Балкана (BSAP)	Систем извештавања како је дефинисао Секретаријат Конвенције о биолошкој разноврсности у Глобалном оквиру за биодиверзитет за период након 2020. године https://www.cbd.int/conferences/post2020

ИЗВЕШТАВАЊЕ

У блиској сарадњи са регионалним организацијама и Европском комисијом, СРС ће успоставити механизам извештавања који ће се састојати од i) годишњег наративног извештаја и ii) годишњег прегледа показатеља.

Тај наративни извештај ће бити разрађен заједно са свим партнерима одговорним за одговарајуће области практичних политика и осталим заинтересованим странама укљученим у процес имплементације Софијске декларације. Стога ће тај наративни део имати општи преглед напредовања у свих седам компоненти Софијске декларације и биће допуњен са неколико додатних поглавља: гледиште НВО; изгледи локалне самоуправе; Преглед донатора; изгледи пословне заједнице; и апел омладине. Тај извештај ће бити кратак и темељан како би пружио концизан преглед обављених активности и постигнутих резултата упоређених са постављеним крајњим циљевима.

Преглед показатеља ће заједнички припремити СРС и партнерске регионалне организације по кључним параметрима кроз које се прати напредак. Овај део ће бити визуелна презентација статуса реализације пропраћена наративним објашњењем кључних параметара који омогућавају разраду одговарајућег статуса, посебно у случају подбацивања или кашњења у постизању крајњих циљева, са предлозима за корективне мере.

Ови елементи ће представљати годишњи Извештај о реализацији Зеленог плана (GARI) који ће компилирати СРС пре одржавања редовних министарских састанака РРГ Env (обично у последњем кварталу сваке године) и бити предат Министрима на одобрење. На основу овог годишњег извештаја, Министри РРГ Env уз Министре из других ресорних министарстава ће усвајати Заједничку изјаву дајући даље смернице и, уколико буде потребе, захтеве за корективним мерама или појачаним напорима на имплементацији у току предстојеће године. Заједно са ЕК и осталим

партнерима, СРС ће бити задужен за интегрисање елемената тих Заједничких изјава у програм рада за наредну годину и осигурање његове имплементације.

КОМУНИКАЦИЈА, ПОДИЗАЊЕ СВЕСТИ И УЧЕШЋЕ ГРАЂАНА

Једна важна компонента процеса имплементације Софијске декларације ће бити укључивање грађана Западног Балкана и њихово информисање о крајњим циљевима, потребама и активностима које предузимају њихове власти како би осигурале свеобухватну еколошку трансформацију по Зеленом плану. Ажурно обавештавање грађана о постигнутом напретку и исправно саопштавање крајњих циљева ЗПЗБ треба додатно да их мотивишу да се лично ангажују и дориносе овом циљу мењајући своје понашање у складу са заједничким циљевима заштите животне средине и реагујући на климатске промене. Улогу грађана такође не треба занемарити ни у погледу смањења емисија кроз алтернативне изворе енергије, изолацију домова, управљање енергијом и унапређену ефикасност, алтернативна и колективна транспортна решења, смањивање стварања отпада, одвајање отпада и рециклирање, мењање модела потрошње и генерално може да има значајан утицај у правцу смањивања отиска на животну средину у региону Западног Балкана.

Стога ће, у току ове декаде, посебна пажња бити посвећена адекватном саопштавању крајњих циљева Софијске декларације, статусу њене имплементације, као и користима које она доноси свим грађанима Западног Балкана. Заједно са свим партнерима укљученим у ову имплементацију, СРС ће организовати разне кампање за подизање свести како би обавестио грађане Западног Балкана и позвао их на акцију, укључујући и посебно прилагођене механизме на терену како би се обратио онима до којих је тешко допрети, као што су Роми и друге рањиве групе. Међу другим алатима, веб-сајт СРС заједно са Опсерваторијом ЗПЗБ ће бити важни извори информација о имплементацији ЗПЗБ. Израдиће се разни материјали, леци и билтени на локалним језицима, укључујући и на енглеском, и делиће се шиροј

јавности. Кроз процес инклузивног управљања, сви партнери ће бити позвани да осмишљавају и реализују кампање за подизање свести и да извештавају у годишњим циклусима извештавања. Локалне самоуправе ће имати посебну улогу у овим напорима кроз учешће у разним иницијативама, као што је Иницијатива Региони чистог ваздуха, организовање дана без аутомобила у оквиру Европске недеље мобилности, увођење бицикличке и пешачке зоне, промовисање достигнућа у управљању енергијом, играње улоге за пример у реновирању јавних зграда, те многе друге сличне иницијативе. Улога ЛСУ ће се промовисати и јачати кроз иницијативу Дани Зеленог плана.

Да би се обезбедило непрекидно промовисање и свест јавности, као и усклађени регионални приступ, дан усвајања Софијске декларације (10. новембар) може да се прогласи за Годишњицу Зеленог плана за Западни Балкан и као део успостављених напред детаљно описаних платформи, све регионалне организације, НВО, локалне самоуправе, предузећа и заједнице омладине ће бити позвани да обележе овај датум предузимањем одговарајућих мера или организовањем промотивних активности.

Да би допунио све ове напоре, СРС ће такође настојати да развије и ојача мрежу амбасадора Европског климатског пакта на Западном Балкану како би мотивисали разне организације да дају гаранције за климу по овој иницијативи.

СКРАЋЕНИЦЕ

AKIS	Систем знања и иновација у пољопривреди
АП	Акциони план
APCP	Акциони програм за постепено укидање угља
BATs	Најбоље доступне технике
BDTF	Радна група за биодиверзитет
BISE	Информациони систем биолошке разноврсности за Европу
CAP	Заједничка пољопривредна практична политика
CBAM	Прекогранични механизам за прилагођавање угљеника
CBD	Конвенција о биолошкој разноврсности
КИФ	Коморски инвестициони форум
CoP	Конференција Страна потписница
ЗРТ	Заједничко регионално тржиште
ОЦД	Организације цивилног друштва
КД	Комитет за декарбонизацију
DG NEAR	Генерални директорат за суседство и преговоре о проширењу
ГД	Генерални директорат
ЕК	Европска комисија
ЕКП	Европски климатски пакт
ЕЕА	Европска агенција за животну средину
ЕЗД	Европски зелени договор
EIONET	Европска мрежа за информације и посматрање животне средине
СЕЗ	Секретаријат Енергетске заједнице
ЕРПА	Партнерски програм за приступање у области животне средине
СТЕ	Систем трговања емисијама
ЕУ	Европска унија

FLR	Обнова шумских предела
ДЗП	Дани Зеленог плана
GARI	Извештај о реализацији Зеленог плана
ЗПЗБ	Зелени план за Западни Балкан
GGF	Фонд Зелено за раст
GHG	Гасови са ефектом стаклене баште
IED	Директива о индустријским емисијама
МФИ	Међународне финансијске институције
IPA	Инструмент за предприступну помоћ
IPARD	Инструмент за предприступну помоћ за рурални развој
IPBES	Међународна научна платформа за политике заштите биодиверзитета и услуге екосистема
IPCC	Међувладин панел о климатским променама
IUCN	Међународна унија за заштиту природе
ЗИЦ	Заједнички истраживачки центар
LCDS	Стратегија развоја са ниском емисијом угљеника
LEADER	Liaison Entre Actions de Développement de L'économie Rurale (Везе између акција за развој руралне економије)
LRTAP	Прекогранично загађење ваздуха на великим удаљеностима
ЛСУ	Локална самоуправа
Уредба LULUCF	Уредба о укључењу емисија гасова са ефектом стаклене баште и уклањањима из коришћења земљишта, промене намене земљишта и шумарства
ДЧ	Држава чланица
NAP	Национални план прилагођавања (климатским променама)
НОД	Национално одређен допринос
NEC Directive	Директива о националном смањењу емисија
НЕКП	Национални енергетски и климатски план
NERP	Национални планови за смањење емисија

NFR	Номенклатура за извештавање
NBO	Невладина организација
NMVOС	Неметанско испариво органско једињење
NMPP	Национална мрежа за рурални развој
PPP	Производи за заштиту биља
PCП	Регионална стратегија прилагођавања
СРС	Савет за регионалну сарадњу
REACH	Регистрација, оцењивање, ауторизација и ограничавање хемикалија
РЕСРГ	Регионална експертска саветодавна радна група
РПЕЕ	Регионални програм енергетске ефикасности
PPG Env	Регионална радна група за животну средину
RYCO	Регионална канцеларија за омладинску сарадњу

ЦОР	Циљ одрживог развоја
ЈИЕ	Југоисточна Европа
мХЦ	Мала хидроцентраља
МСП	Мала и средња предузећа
СРГ PPP	Стална радна група за регионални рурални развој
ССТЗ	Стални секретаријат Транспортне заједнице
ТСТ	Уговор о оснивању транспортне заједнице
УН	Уједињене нације
UNFCCC	Оквирна конвенција Уједињених нација о климатским променама
ЗБ	Западни Балкан
WBIF	Инвестициони оквир за Западни Балкан

